UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra psychologie

Diplomová práce

Vliv výchovy v primární rodině na podobu intimního života mladých dospělých

The Influence of Primary Family Upbringing on the Form of Intimate Life of Young Adults

Vedoucí práce: PhDr. Jana Procházková

Autorka: Bc. Kristina Vachudová

Praha 2011

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně pod vedením PhDr. Jany Procházkové, a že jsem citovala všechny použité informační zdroje.

V Praze dne

…….

Kristina Vachudová

Na tomto místě bych ráda poděkovala své vedoucí práce PhDr. Janě Procházkové za její cenné rady, připomínky a čas, který této diplomové práci věnovala. Dále bych ráda poděkovala Bc. Lence Horkové, která mi byla nedocenitelnou pomocí ve statistickém zpracování dat a také všem respondentům výzkumu za jejich ochotu a otevřenost.

RESUMÉ

Cílem diplomové práce bylo prozkoumání vlivu sexuální výchovy v rodině na vlastní intimní život jedince. Práce je členěna do teoretické a praktické části. Teoretická část popisuje témata, která do obsahu práce zasahují – lidskou sexualitu, sexuální výchovu ve škole a v rodině a výchozí prostředí jedince, rodinu. Praktická část popisuje realizovaný výzkum.

Výzkumný záměr byl formulován do čtyř hypotéz. Prvním cílem bylo ověřit, zda mladí lidé vnímají sexuální výchovu v rodině jako něco, co ovlivňuje jejich intimní život. Druhým cílem bylo ověření souvislosti mezi názory, které rodiče prezentují svým dětem v oblasti antikoncepce, interrupce a zahájení pohlavního života a názorem, který v dospělosti tyto děti zastávají. Dalším cílem bylo zjistit, zda je souvislost mezi způsobem, jakým rodiče hovoří se svými dětmi o sexualitě a tím, nakolik se při zahájení svého vlastního života těmito radami řídí. A v poslední řadě se práce snaží zmapovat, zda to, jakým způsobem rodiče hovoří s dítětem o sexualitě a zda vůbec, má vliv na prožívání jeho vlastní sexuality.

Výzkum probíhal se 137 respondenty – 80 ženami a 57 muži, všichni respondenti měli středoškolské nebo vysokoškolské vzdělání a byli ve věku 21 až 30 let. Výzkumnou metodou byl dotazník, který mapoval jak formu a rozsah sexuální výchovy v rodině, tak intimní život jedince.

Výzkum prokázal přímou souvislost mezi názory týkajícími se antikoncepce a interrupce, jak je prezentují rodiče a jaký názor na tato témata mají následně respondenti. Byl prokázán také zprostředkovaný vliv sexuální výchovy v rodině na spokojenost v intimním životě.

SUMMARY

The aim of the thesis was to explore the impact of sex education in the family on own intimate life of the individual. The work is divided into theoretical and practical part. The theoretical part describes issues that affect the content of thesis - human sexuality, sex education at school and in family, and individual family surrounding. The practical part describes the implemented research.

The research aim was formulated in four hypotheses. The first aim was to verify whether young people perceive sex education in the family as something that affects their intimate lives. The second aim was to verify the connection between points of view that parents present to their children about contraception, abortion and the beginning of sexual life and the view that in adulthood these children hold. Next aim was to determine whether there is the coherence between the way how parents talk to their children about sexuality and by how much is at the beginning of children own sexual life affected by these councils. And lastly, the work seeks to map the way how parents talk with children about sexuality and whether that affects children own experience of sexuality.

In research took part 137 respondents - 80 women and 57 men, all respondents had secondary or university education and were aged from 21 to 30 years. Research method was a questionnaire that mapped the form and extension of sex education in the family and intimate life of the individual.

Research has shown a direct relationship between opinions relating to contraception and abortion, represented by parents and what point of view on these issues had subsequently respondents. It also demonstrated mediated effect of sex education in the family's on satisfaction in intimate life.

OBSAH

ÚVOD 7

TEORETICKÁ ČÁST 8

1 Lidská sexualita 8

1.1 Vymezení pojmu 8
1.2 Formování sexuality 9
1.2.1 Etapy psychosexuálního vývoje 9
1.2.1.1 Sexuální identifikace 11
1.2.1.2 Pohlavní role 11
1.2.1.3 Sexuální orientace 12
1.2.1.4 Sexuální emoce 12
1.2.1.5 Sexuální chování 13

2 Rodina 14

2.1 Vymezení pojmu 14
2.2 Funkce moderní rodiny 15
2.2.1 Výchovná funkce rodiny 17

3 Sexuální výchova 18

3.1 Vymezení pojmu 18
3.2 Linie sexuální výchovy 19
3.3 Cíle a etické zásady sexuální výchovy 21
3.4 Modely sexuální výchovy 21
3.5 Historie a současnost sexuální výchovy 22

4 Sexuální výchova v rodině a ve škole 25

4.1 Sexuální výchova ve škole 27
4.2 Sexuální výchova v rodině 29
4.2.1 Specifika sexuální výchovy v rodině 30
4.2.2 Faktory sexuální výchovy v rodině 31
4.2.2.1 Charakteristiky rodičů 32
4.2.2.2 Charakteristiky dětí 32
4.2.2.3 Rodinní příslušníci 33
4.2.2.4 Pořadí mezi sourozenci 33
4.2.2.5 Výchovný styl 34
4.2.2.6 Postojová a hodnotová orientace rodiny 34
4.2.2.7 Rodinné vztahy 35
4.2.3 Postoje k sexuální výchově 36
4.3 K rodinné sexuální výchově závěrem 37

PRAKTICKÁ ČÁST 38

5 Cíl a průběh výzkumu 38

5.1 Hypotézy 38
5.2 Soubor 39
5.3 Metoda sběru dat 40
5.4 Metoda sběru a zpracování dat 41

6 Výsledky 42

6.1 Percepce vlivu sexuální výchovy na vlastní život ... 42
6.1.1 Vědomé zhodnocení vlivu sexuální výchovy v rodině na vlastní intimní život ... 43
6.1.2 Zpřítomnění rodičovských rad při zahajování intimního života ... 44
6.1.3 Vliv rodičovských rad na chování respondentů ... 45
6.1.4 Statistické stanovisko k hypotéze č. 1 ... 46
6.2 Přenositelnost názoru rodičů na názor dítěte ohledně antikoncepce, interrupce a zahájení pohlavního života. ... 46
6.2.1 Antikoncepce ... 47
6.2.2 Interrupce ... 47
6.2.3 Předmanželský sex ... 48
6.2.4 Statistické stanovisko k hypotéze č. 2 ... 49
6.3 Vliv sexuální výchovy na chování respondenta s ohledem na zvolenou formu komunikace ... 49
6.3.1 Úplnost/neúplnost informací ... 50
6.3.2 Smysluplnost a srozumitelnost informací a rad ... 52
6.3.3 Celkové hodnocení komunikace – vyhovovalo/nevyhovovalo ... 53
6.3.4 Zvolená forma komunikace ... 54
6.3.5 Statistické stanovisko k hypotéze č. 3 ... 56
6.4 Vliv sexuální výchovy v rodině na prožívání vlastního sexuálního života ... 57
6.4.1 Prezentovaný názor rodičů na antikoncepci a interrupci ... 58
6.4.2 Percipovaná přístupnost rodičů ... 59
6.4.3 Forma komunikace rodičů ... 60
6.4.4 Statistické stanovisko k hypotéze č. 4 ... 60

7 Interpretace výsledků ... 61

7.1 Percepce vlivu sexuální výchovy v rodině na vlastní život ... 61
7.2 Přenositelnost názoru rodičů na názor dítěte ... 63
7.3 Efektivita sexuální výchovy s ohledem na zvolenou formu komunikace ... 65
7.4 Vliv sexuální výchovy v rodině na prožívání vlastního intimního života ... 67

8 Další zjištění ... 69

8.1 Zdroj informací o sexualitě v rámci rodiny ... 69
8.2 Hlavní zdroj informací o sexualitě obecně ... 70
8.3 Témata v rámci rodinné sexuální výchovy ... 71
8.4 Iniciativa k hovorům o sexualitě ... 72
8.5 Zahájení sexuální výchovy v rodině ... 72

9 Diskuse výsledků s literaturou ... 73

ZÁVĚR ... 76

POUŽITÉ ZDROJE ... 77

PŘÍLOHY ... 81

Příloha č. 1 – Dopis pro respondenta ... 81
Příloha č. 2 – Dotazník ... 81

ÚVOD

Přestože o vlivu primární rodiny na život každého z nás již není pochyb a bylo mu věnováno mnoho prostoru v odborných i jiných publikacích, vliv sexuální výchovy v rodině na život dítěte je téma částečně opomíjené.

V současné době se vede rozsáhlá společenská i politická diskuse o tom, jakou podobu by měla mít sexuální výchova ve škole, či zda by vůbec měla probíhat. Část angažovaných rodičů se ostře vymezuje proti tomu, aby jejich děti byly v oblasti sexuality edukovány v prostředí školy, a považují sexuální výchovu za záležitost bytostně rodinnou. Tato část rodičů se na veřejnosti prezentuje názory, které obvykle směřují k tomu, že by děti neměly dostávat tolik biologizujících a sexuologických informací o antikoncepci, pohlavně přenosných chorobách a sexu obecně.

Tato práce se snaží mapovat, jaký má vliv sexuální výchova v rodině, ať už je vedena jakoukoliv formou, nebo dokonce úplně chybí, a zároveň se pokouší popsat důsledky takové výchovy na vlastní intimní život jedince. Tímto snad práce aspoň částečně přispěje do této diskuse.

Text je členěn na dvě části - teoretickou a praktickou část. V teoretické části jsou popsány zákonitosti lidské sexuality, metody, formy a specifika sexuální výchovy ve škole i v rodině a prostředí, jehož vliv se tato práce snaží mapovat - rodina. V praktické části je popsán realizovaný kvantitativní výzkum. Jsou zde ověřeny stanovené hypotézy týkající se percipovaného vlivu rodinné sexuální výchovy na vlastní život respondentů, přenositelnosti názorů rodičů v oblasti sexuality na názor dítěte a souvislost sexuální výchovy s prožíváním vlastního intimního života. Tyto výsledky jsou na závěr práce interpretovány.

TEORETICKÁ ČÁST

Teoretická část se zabývá třemi tematickými celky. Prvním je oblast lidské sexuality, jež v této práci představuje jakousi platformou. Druhým tématem je rodina, která je prostředím, jehož vliv na sexualitu se snaží tato práce popsat. Posledním tématem je oblast sexuální výchovy, jakožto téma nejvíce konkrétní a propojující obě předešlá. Popis jednotlivých oblastí tedy probíhá od obecnějšího ke konkrétnímu.

1 Lidská sexualita

První kapitola se zabývá teoretickým pozadím lidské sexuality, která je základním tématem celé práce. V jednotlivých podkapitolách bude kromě mechanismů lidské sexuality popsán také její vývoj.

1.1 Vymezení pojmu

Objasnění pojmu sexualita se při studiu literatury ukázalo být obtížnější, než se z počátku zdálo, neboť mnoho publikací s tímto pojmem nakládá, aniž by ho jakkoliv vysvětlovaly. Ty publikace, které se snaží o vymezení pojmu, popisují spíše to, čím se lidská sexualita vyznačuje, jaké jsou její aspekty, než to, co sexualita vlastně je.

Přestože je zřejmé, že existuje spektrum možných výkladů sexuality (a jak upozorňuje Oakleyová, je tento výklad značně závislý na kultuře a historickém období), považuji definování tohoto pojmu za stěžejní. Oakleyová chápe sexualitu jako pojem behaviorální, tedy jako „chování vztahující se k pohlavnímu spojení“, přičemž chování je pro ni sexuální tehdy, když se týká „takového vztahu mezi mužem a ženou, jehož faktorem pohlavní spojení je, může být nebo si ho jako součást tohoto chování někdo představuje“ (Oakley, 2000, s. 79). Hartlův slovník stejně jako Sexuologický slovník vymezuje sexualitu jako „soubor vlastností a jevů,

které vyplývají z pohlavních rozdílů“ (Hartl, 2004, s. 532, Capponi a kol., 1994 s. 120), dále také jako „souhrn projevů lidského chování a cítění vyplývající z tělesných i psychických rozdílů mezi pohlavími“, ale také jako „fyziologické uspokojení a psychickou slast spojenou se sexuálními aktivitami sbližování, vzrušení, spojení“ (Hartl, 2004, s. 532).

Přes různorodé chápání pojmu bude pro potřeby tohoto textu sexualita chápána ve smyslu Sexuologického a Hartlova slovníku, neboť zahrnuje všechny momenty, které jsou zkoumány v empirické části, a neomezuje sexualitu pouze na pohlavní akt, či fyziologické rozdíly.

1.2 Formování sexuality

Formování sexuality je komplexní proces, do kterého vstupuje řada faktorů, a to jak biologických, psychologických, tak sociálních. Tyto faktory, determinanty, se projevují ve vzájemné součinnosti. Základy psychosexuálního vývoje jsou určeny konstitučními faktory a za současného vlivu výchovy a učení se modifikují do své cílové podoby. (Šulová, Fait, Weiss, 2011) Popisu psychosexuálního vývoje se zde budu věnovat podrobněji, a to z toho důvodu, že rodina do tohoto vývoje velmi zásadním způsobem vstupuje a do značné míry sexualitu člověka ovlivňuje.

1.2.1 Etapy psychosexuálního vývoje

Sexuální vývoj jako takový je velmi složitý proces, během kterého se vytvářejí základní komponenty lidského sexuálního chování, tj. pohlavní identifikace, sexuální preference a sexuální reaktivita. Tím nejdůležitějším je proces sexuální identifikace, který zahrnuje přijetí rolí, postojů, motivací a chování příslušející k mužskému či ženskému pohlaví. Pro jeho úspěšný průběh je důležité, aby byla přejímaná identita potvrzena ostatními lidmi, což předpokládá určitou míru sexuální výchovy v rodině. (Weiss a kol., 2010) Než se však budu věnovat tomuto tématu, považuji za nutné zde proces sexuálního vývoje aspoň v krátkosti popsat, neboť právě ze znalostí o dětské sexualitě a sexualitě mladistvých může vzejít efektivní sexuální výchova, a to jak ve škole, tak v rodině.

Sexuální vývoj začíná již v prenatálním období při splynutí zárodečných buněk a určení mužského, nebo ženského pohlaví, pokračuje přes vytvoření mužských a ženských gonád, formováním vnitřního a zevního pohlavního ústrojí až k diferenciaci pohlavně specifických center v mozku. (Weiss a kol., 2010)

O psychosexuálním vývoji hovoříme od narození dítěte a rozeznáváme čtyři období. První probíhá od narození do 6 let věku dítěte, kdy jsou tělesné pocity primární. Zájem o pohlaví a genitálie je spontánně vyjadřován, jestliže dítě není naučeno tyto projevy tlumit. Během tohoto období, v prvních pěti letech života, je vytvořena neuronální síť odpovědná za vědomou pozornost a volní kontrolu močového měchýře, útrob a sexuálních funkcí. Postoje k tělu a tělesným funkcím jsou platformou pro budoucí prožívání tělesné blízkosti v sexuálních vztazích. Jsou také základnou pro formování já a pocitu sebeúcty.

Druhý stupeň začíná asi v 6 letech a končí pubescencí zhruba ve 12 letech. Pozornost vychovávajících se soustřeďuje na tělesně zdravé, kulturně přijatelné, společenské a estetické vzorce chování. Děti v tomto období často používají obscénní slova, aniž by rozuměly významu, projevují velký zájem o vysvětlení, píší si milostná psaní a mívají sexuální fantazie. Potvrzuje se dívčí či chlapecká identita.

Třetí fáze začíná během puberty a trvá do rané adolescence. Toto období je pokládáno za nejsložitější. Prožívání těla je opět primární záležitostí, akceleruje se tělesný růst a rozvíjejí se sekundární znaky pohlavního vývoje. Sexuální chování odráží tělesný vývoj a stává se zbrklým, s nedostatečným odhadem jeho sociálních dopadů. V tomto období také dochází k propojení sexuální identity, reaktivity a preference.

Poslední fáze spadá do střední a pozdní adolescence, asi od 16. roku výše. Tempo růstu se zpomalí, nastolí se hormonální rovnováha a sekundární pohlavní znaky má už jedinec začleněn do vlastního sebeobrazu. Sexuálního uspokojení je dosahováno masturbací nebo partnerskými aktivitami. (Weiss a kol., 2010)

Jak již bylo výše uvedeno, během sexuálního vývoje dochází k rozvoji pohlavní identity, pohlavní role, sexuální preference, sexuálního chování a emocí.

(Weiss a kol., 2010) Zvěřina hovoří v této souvislosti o tzv. sexuální motivaci, kterou doporučuje rozlišovat na čtyři základní komponenty: sexuální identifikaci neboli sexuální roli, sexuální orientaci, jinak také erotickou preferenci, sexuální emoce, tj. sexuální vzrušení, orgasmus, zamilovanost, a sexuální chování. (Zvěřina, 2003)

Tato práce se však bude držet Weissova rozdělení, protože Zvěřina jakožto lékař pomíjí sexuální roli jako samostatnou kategorii a z psychologického hlediska je právě sexuální role a její přijetí, nepřijetí či modifikace stěžejní.

1.2.1.1 Sexuální identifikace

Sexuální identifikaci lze rozumět jako pocitu příslušnosti k mužskému nebo ženskému pohlaví. Tento pocit je podle Zvěřiny základním kamenem sexuální motivace, je zprostředkován organizačním vlivem sexuálních steroidů, přičemž tento proces probíhá ve druhém trimestru nitroděložního vývoje. (Zvěřina, 2003)

Důsledkem tohoto procesu je predispozice k ženské nebo mužské sexuální identifikaci, která se rozvíjí v součinnosti s prostředím. Pohlavní identita je utvářena během prvních tří let života dítěte, klíčový je zřejmě věk kolem 18. měsíce. Základem sexuální identifikace je koncepce sebeobrazu, který se vytváří během sociálního a kognitivního učení. Projevem této sexuální identifikace je schopnost jedince zaujmout také odpovídající sociální roli k této identifikaci. Poruchou v této oblasti je porucha pohlavní identity v dětství, která se může projevit již kolem 4. roku života. (Weiss a kol, 2010). V dospělosti je jí pak transsexualita. (Zvěřina, 2003)

1.2.1.2 Pohlavní role

Pohlavní neboli sexuální role je vnějším projevem pohlavní identity. Zásadní pro její rozvoj je působení sociálně kulturních vlivů, které jsou zprostředkované především rodinou. Hlavními identifikačními vzory, které prezentují chování a postoje k druhému pohlaví, jsou rodiče, ve škole pak vrstevnická skupina a širší sociokulturní vlivy jako média aj. Genderové role si dítě začíná uvědomovat již

kolem 2 až 3 let, ve školním věku posilování těchto generových rolí pokračuje a v dospělosti jsou tyto genderové, často stereotypní role více patrné u nižších socioekonomických tříd. (Weiss a kol., 2010)

1.2.1.3 Sexuální orientace

Sexuální orientace neboli „preference je způsob, kterým jedinec dosahuje sexuálního uspokojení a to, jakým objektem je eroticky přitahován“ (Weiss a kol. 2010, s. 103). Mechanismus vzniku sexuální orientace není zatím zcela objasněn (Weiss a kol, 2010), ale dle Zvěřiny úzce souvisí s prenatálním vývojem a za jeho vývoj jsou zodpovědná jiná centra než ta, která souvisí se sexuální identifikací. (Zvěřina, 2003) Sexuální orientace, kterou Zvěřina označuje jako „normální“, se vyznačuje preferencí pohlavně zralého jedince opačného pohlaví, jehož erotické signály mají nejvyšší erotickou hodnotu (Zvěřina, 2003).

1.2.1.4 Sexuální emoce

Sexuální vzrušení se jako elementární sexuální emoce vyznačuje erekcí u mužů a zvlhnutím poševní sliznice u žen. Mezi mediátory pohlavního vzrušení patří dopamin a noradrenalin. Sexuální vzrušivost vyjadřuje míru, s jakou je u jedince dosahováno sexuálního vzrušení při expozici erotických podnětů. Ukazuje se, že opakované vystavení stejného podnětu sexuální vzrušivost snižuje. Zásadním smyslem pro lidské sexuální vzrušení je zrak. (Zvěřina, 2003)

Pocitového vyvrcholení, orgasmu, může být dosaženo koitálním, ale rovněž také nekoitálním způsobem. Zvěřina rozlišuje dva druhy orgasmu, tzv. malý a velký, který je provázen větší mírou sexuální satisfakce. K malému orgasmu může ale docházet vícekrát za sebou. Dosahování orgasmu u žen je méně stabilní, než dosahování orgasmu u mužů, v populaci je kolem 8 % žen, které orgasmu nikdy nedosahují. Zvěřina upozorňuje, že důvodem je absence souvislosti ženského orgasmu s reprodukcí, který v důsledku toho nebyl tak pevně vývojově fixován. (Zvěřina, 2003) Sexuální uspokojení se dostavuje po tzv. velkém orgasmu a je

jakýmsi stavem uvolnění. Poslední sexuální emocí je zamilovanost, specificky lidská „schopnost erotické fascinace sexuálním objektem“ (Zvěřina, 2003, s. 51).

1.2.1.5 Sexuální chování

Vývoj sexuálního chování úzce souvisí s rozvojem sexuálních emocí, které se rozvíjí především v období puberty a adolescence. (Weiss a kol, 2010) Lidské sexuální chování má párový charakter, při němž jde nejprve o výběr vhodného partnera a navázání erotické interakce s objektem na předdotykové úrovni. V této fázi se slaďují emoční stavy. Po různě dlouhé době se ustanovuje sexuální pár, který se vyznačuje omezením sexuálního chování ve směru k ostatním. Dalším projevem lidské sexuality je autoerotika, typické je vzrušení jedince vlastními představami, jež nahrazují vlastní sexuální chování, a dráždění genitálu, při kterém dochází k pohlavnímu vzrušení. Vyšší masturbační aktivitu vykazují muži. (Zvěřina 2003)

Mezi sexuální projevy nezávislé na vůli patří noční tumescence genitálu trvající desítky minut, objevují se v souvislosti s erotickými sny. (Zvěřina 2003)

Rozsáhlý srovnávací výzkum v oblasti sexuálního chování obyvatel České Republiky uskutečnil v roce 1993 a 1998 Weiss a kol., rozsah souboru byl v roce 1993 1719 osob a v roce 1998 2003 osob. Výzkum zahrnoval mnoho aspektů sexuálního života, z nichž jsem se rozhodla vybrat ty, které odrážejí empirickou část této práce.

Ukázalo se, že nejvíce respondentů má první **pohlavní styk** mezi 17. a 18. rokem věku, přičemž není statisticky významný rozdíl mezi muži a ženami. Weiss konstatuje, že trend snižování věku prvního pohlavního styku se zastavil v devadesátých letech. První pohlavní styk obvykle iniciují muži, ženy jsou méně aktivní. U většiny žen je pohlavní partner starší, u většiny mužů je partnerka mladší nebo stejně stará. U žen je patrná tendence ke zvyšujícímu se počtu těch žen, které mají partnera mladšího nebo stejně starého. (Weiss, Zvěřina, 2001)

Výzkum ukázal zvyšující se počet žen uvádějících **masturbační zkušenost**, dále se ukázalo, že muži zahajují svoje masturbační aktivity dříve a četnost

masturbace je u nich vyšší. Počet mužů a žen v současné době masturbujících klesá. (Weiss, Zvěřina, 2001)

Dle výzkumu je průměrná **partnerská pohlavní aktivita** u sexuálně aktivních mužů a žen vyšší, než 8 souloží za měsíc. Dále bylo ale také zjištěno, že klesá počet partnersky sexuálně aktivních mužů a žen. Nejčastější genitální aktivitou je genitální soulož, většina populace má zkušenost s orálně genitálními praktikami. Využívání análních praktik je zastoupeno menšinově. Sexuální apetence je u mužů vyšší než u žen. U žen došlo k výraznému poklesu sexuální spokojenosti. (Weiss, Zvěřina, 2001)

V oblasti **antikoncepčního chování** byly zjištěny pozitivní trendy jak u mužů, tak u žen. Klesá výskyt přerušované soulože a neplodných dnů, a naopak vzrůstá výskyt hormonální antikoncepce. (Weiss, Zvěřina, 2001)

2 Rodina

2.1 Vymezení pojmu

Vymezení pojmu rodina je velmi obtížné, protože ji lze definovat z mnoha různých hledisek. Lze na ni nahlížet optikou vědních disciplín (psychologie, sociologie, práva), vymezit ji z hlediska různých oblastí téže vědy (klinická, pedagogická, sociální psychologie). Také je možné rodinu pojmout z hlediska odlišných systémových přístupů (psychoanalýza, behaviorismu), či na základě různých aspektů (funkčnosti, vztahů, rolí, komunikace). (Weiss a kol., 2010)

Zde nabízím definici sociologickou, biologickou a sociálně psychologickou. Kramer (1980) definuje rodinu jako „skupinu lidí se společnou historií, současnou realitou a budoucím očekáváním vzájemně propojených transakčních vztahů. Členové jsou často (ale ne nutně) vázáni hereditou, legálními manželskými svazky, adopcí nebo společným uspořádáním života v určitém úseku jejich životní cesty. Kdykoliv mezi blízkými lidmi existují intenzivní a kontinuální psychologické

a emocionální vazby, může být užíván pojem rodina, i když jde např. o nesezdaný pár, o náhradní rodinu atd.“ (In Sobotková, 2007, s. 24). Langmaier a Kňourková podávají stručnější definici, v níž rodinu charakterizují jako „institucionalizovanou biosociální skupinu, vytvořenou přinejmenším ze dvou členů odlišného pohlaví, mezi nimiž neexistuje pokrevní pouto, a z jejich dětí“ (In Výrost, Slaměník, 1998, s. 304).

Zcela vyčerpávající definici poskytuje Janoušek, jenž rodinu definuje jako nejuniverzálnější socializační činitel, který poskytuje jedinci identifikační vzory, seznamuje ho s očekávaným chování souvisejícím s mužskou či ženskou rolí. Učí jedince reagovat žádoucím způsobem a umožňuje mu naučené chování a jeho funkčnost ověřit v rámci rodinných interakcí. Uplatňuje se jako regulátor chování jedince a poskytuje mu společensky žádoucí normy. Na základě rodinného působení se vytváří postoje k okolí, sobě samému i společnosti obecně. (Janoušek, 1984) Tato definice je pro účely této práce nejvhodnější, neboť akcentuje výchovnou a socializační funkci.

2.2 Funkce moderní rodiny

Tato kapitola se zaměřuje na pozici rodiny ve vývoji jedince s odkazem na její základní funkce, a to funkci reprodukční, materiální, výchovnou a emocionální.

Reprodukční funkce byla po staletí primární a nezpochybnitelnou funkcí rodiny. V současnosti však rodina toto výsadní postavení ztrácí díky medicínskému a technologického rozvoji, který umožňuje, více než tomu bylo v minulosti, zvolit, zda partneři či manželé chtějí mít potomka či nikoliv. Jedná se zejména o možnosti asistované reprodukce, pěstounské a adoptivní péče a také o vědomé zabránění početí díky soudobým možnostem antikoncepce. (Výrost, Slaměník, 1998)

Materiální funkce. Další stěžejní funkce rodiny byla podle Výrosta a Slaměníka v posledních desetiletích narušena. Dříve rodina fungovala jako samostatná výrobní jednotka a její členové byli na sebe vzájemně odkázáni. Současná existence sociálního systému, která i jedinci s plně nefunkční rodinou zajišťuje přežití, tuto funkci oslabuje. (Výrost, Slaměník, 1998) Nejedná se však

o pouhé oslabení, ale i o transformaci této funkce. Materiální prostředky, které dříve zajišťovaly přežití, dnes rozhodují také o míře možnosti seberealizace a např. v případě školy mohou rozhodovat o míře zapojení dítěte do vrstevnické skupiny, kdy zjevný nedostatek těchto prostředků může vést k obtížnému začlenění do školního kolektivu. Také dochází k odtržení obživy rodiny od ní samotné, děti se často neorientují v tom, čím se živí jejich rodiče, práci nerozumí a nedávají si práci do souvislosti s penězi a následným uspokojením potřeb rodiny.

Výchovná funkce rodiny jako funkce poskytující dítěti základní orientaci ve světě a jako funkce dlouhodobě působící na všechny členy rodiny má naopak stále nezastupitelnou roli v životě člověka, přestože se v minulosti uvažovalo o možnosti nahrazení rodinného působení působením ostatních sociálních skupin. Rodina dává základ absence či přítomnosti sociálně patologických jevů právě tímto svým socializačním působením. (Výrost, Slaměník, 1998) Pro výsadní postavení rodiny ve výchovném procesu mluví jednoznačně zkušenosti z ústavní výchovy, které ve své dřívější formě ukazovaly na nedostatek běžných dovedností u dětí, které vyrůstaly v dětských domovech, a kterými je dítě z rodiny běžně vybaveno. V současné době je značná část dětských domovů transformována do podoby co nejvíce rodinné, aby k tomuto handicapu nedocházelo.

V souvislosti se sexuální výchovou se nyní o místě rodiny velmi diskutuje. Odborníci i školy se shodují na tom, že role rodiny je nezastupitelná a škola má rozvíjet základy, které jsou položeny v rodině. Rodiče se na druhé straně dělí na několik skupin. Někteří jsou nespokojeni s tím, jaký model sexuální výchovy představuje škola, jiní delegují plně sexuální výchovu do škol, další skupině je věc lhostejná a poslední skupinu představují ti, kteří sami sexuální výchovu v rodině realizují a zároveň respektují roli školy.

Jestliže je výchovná funkce rodiny zásadní, **funkce emocionální** je zcela jedinečná. Funkční rodina saturuje u svých členů potřebu klidu a bezpečí, zázemí, pohody, pomoci, důvěrnosti aj. Je pro jedince soukromým místem, které vyvažuje veřejnou sféru jeho života. Z této jedinečné pozice své členy velmi významným

způsobem ovlivňuje, a to jak v pozitivním, tak v negativním smyslu. (Výrost, Slaměník, 1998)

2.2.1 Výchovná funkce rodiny

Na tomto místě bych se ráda podrobněji věnovala výchovné neboli socializační funkci rodiny, která je jedinci primární sociální skupinou a která ho formuje od raného věku.

Prostředkem tohoto formování je **socializace**, kterou lze vymezit jako celoživotní proces, během něhož se jedinec stává součástí společensko-kulturního systému. Jejím výsledkem je jedinec začleněný do skupiny, schopný plnit její očekávání. (Lašek, 2007)

Socializační proces má tři fáze – imitaci, identifikaci, internalizaci, které probíhají vždy, když je jedinec v nové sociální situaci. Lašek (2007) uvádí, že v pozdějším věku je zkrácená fáze imitace a identifikace a internalizace probíhá rychleji a hlouběji.

Imitace neboli nápodoba je takové chování, prožívání, postoje a stavy napodobujícího, které je stimulované chováním modelu, a to záměrně či nezáměrně. Podstatou nápodoby je observační učení, při kterém není rozhodující to, co pozorující osoba dělá nebo se s ní děje, ale to, co dělá a co se děje s modelem. Model je potom osoba, která svým vzhledem, chování, způsobem myšlení atd. stimuluje v druhé osobě tendenci k podobnému chování. Touto osobou může být reálná fyzicky přítomná osoba (např. matka, otec nebo sourozenec), osoba s vyšším sociálním statusem (učitel či starší kamarád) nebo model působící zprostředkovaně (např. přes masová média nebo skutečné historické postavy). Rozhodující je, zda je model za své chování odměněn či potrestán, je-li v něm úspěšný či neúspěšný, přitažlivý nebo odpudivý a má-li vysoký nebo nízký sociální status. Výsledek působení modelu pak může mít krátký nebo dlouhodobý účinek či mohou být zasaženy hlubší vrstvy osobnosti, jako je tomu v případě působení rodinných modelů.

Identifikace proniká hlouběji do dynamiky osobnosti, neboť jde-li v rámci imitace o přítomnost modelu, v rámci identifikace si jedinec zachovává přisvojené chování i během dlouhé nepřítomnosti modelu. Jedná se o vědomě neregulovaný, neuvědomovaný proces, kdy se jedinec chová tak, jak by se zachoval model, např. matka či otec.

V rámci **internalizace** neboli zvnitřnění se jedinec plně ztotožňuje s původním modelem a není zcela jasné, zda je jeho chování součástí jeho vlastní osobnosti, nebo zda jde o napodobení. (Lašek, 2007)

3 Sexuální výchova

3.1 Vymezení pojmu

Už samotné vymezení pojmu sexuální výchova je obtížné a jeho pojetí se velmi liší jak mezi jednotlivými geografickými oblastmi a státy, tak v rámci jednotlivých států. V rozvojových zemích je sexuální výchova v podstatě výchovou populační s hlavním důrazem na regulaci rozmnožování, tj. na antikoncepci a morální zodpovědnost za demografickou explozi. V některých severských zemích, ale i ve Velké Británii se užívá spíše pojmu výchova k mezilidským vztahům a ke komunikaci. Pro jihoevropské státy a bývalé socialistické země je charakteristická rodinná výchova, zaměřená na kultivaci manželského a rodinného života. (Uzel, 2002)

Světová zdravotnická organizace a Mezinárodní federace pro plánované rodičovství pracuje s definicí, která je syntézou všech výše uvedených pojetí. Podle této definice je sexuální výchova nejen přípravou na sexuální život, ale také výchovou k rodinným a mezilidským vztahům. Zaměřuje se na antikoncepci, prevenci sexuálně přenosných chorob, ale zabývá se také psychologickými a psychosexuálními problémy spojenými s partnerským soužitím. Takovéto pojímání je charakteristické pro USA a Švédsko. (Uzel, 2002) K tomuto pojetí se přiklání také

Rašková, která upozorňuje, že obsah pojmu je vykládán velmi různorodým způsobem a staví proti sobě sexuální výchovu založenou na podřízení sexuality mravnímu rozhodování a sexuální výchovu založenou pouze na předávání poznatků z fyziologie, biologie a reprodukce. Podle Raškové se ani v jednom z těchto případů nejedná o sexuální výchovu, protože ta musí být pojímána v širších souvislostech a její součástí musí být kromě informací a formování postojů k sexuální morálce také podpora osobnostní autonomie a schopnosti uspokojit své sexuální potřeby. (Rašková, 2007) Jinými slovy, dítě musí v rámci sexuální výchovy „získávat subjektivně i společensky žádoucí vědomosti, postoje a chování z nejširší oblasti“ (Rašková, 2007, s. 10.).

Nejvýstižnější definici však podle mého názoru nabízejí Janiš s Täubnerem, kteří sexuální výchovu definují jako záměrnou a cílevědomou činnost vychovatele vůči vychovávanému a v součinnosti s ním. Obsahem sexuální výchovy jsou podle nich přiměřené poznatky z oblasti lidské sexuality, zdraví, životního stylu, z oblasti partnerských vztahů před manželstvím a v manželství, z oblasti rodičovství. Dále je obsahem získávání správných společenských a emocionálních postojů k sexualitě v nejširším slova smyslu. Součástí je také získávání přiměřených návyků, chování a dovedností, které jsou nezbytné pro individuální život člověka a jeho fungování v partnerských vztazích, manželství a rodině. (Janiš, Täubner, 1999) Lze sice vést diskusi o tom, co jsou to „správné společenské a emocionální postoje“, je-li vůbec něco takového, a kdo má právo určovat, co je „správné“ cítit, ale ať už by tato diskuse vedla k jakýmkoliv závěrům, je zde podle mého názoru dobře akcentován důležitý princip výchovy, totiž ten, že jsou v ní vždy předávány ty postoje, které daná společnost považuje za správné v daném čase a místě.

3.2 Linie sexuální výchovy

Matějček (1995) definoval tři roviny, na kterých sexuální výchova probíhá – vztah, vzor a poučení. Rovina vztahu je základním citovým naladěním dítěte, vztahuje se k jeho schopnosti přijímat druhé, mít k nim důvěru a adekvátním způsobem reagovat na citové přiblížení druhých. Matějček upozorňuje, že tuto

rovinu má sexuální výchova (v rodině) vždy, ať je dobrá či špatná, vědomá či nevědomá. Na rovině vzoru se dítě učí automaticky, skrze pozorované modely mužství a ženství, které zastávají „jeho“ osoby, tj. rodiče. Třetí rovina, rozumová, je nejsnáze uchopitelná, neboť zahrnuje poznatky, znalosti, techniky a praktiky. Přestože se tyto roviny navzájem prolínají, linie citových vztahů tvoří platformu, na kterou navazují vzory chování, jež jsou základem pro získávání sexuálního poučení. Není-li kvalitní vztah a pozitivní vzor, sebelepší poučení příliš nepomůže. Dále Matějček velmi trefně shledává jako pozoruhodné to, že nejvíce diskusí panuje ohledně roviny poučení, na místo roviny vztahu a vzoru, které by si to také velice zasloužily. Tuto poznámku považuji za velice aktuální a nosnou i v rámci současné diskuse ohledně sexuální výchovy.

Přestože Matějček definoval tyto roviny před relativně dlouhou dobou, více méně všechny novější texty se k tomuto rozdělení odkazují. Za všechny např. Rašková (2007), Šilerová (2003).

Zatímco vztah, vzor a poučení tvoří jakési principy, na základě nichž sexuální výchova probíhá, Täubner a Janiš se soustředí spíše na roviny, ke kterým sexuální výchova směřuje. Autoři definují rovinu informativní a kognitivní, což je množství a kvalita informací, které má dítě získat, dále rovinu postojovou a emocionální, tedy kvalitu a množství emocionálních a identifikovatelných postojů a názorů k jednotlivým vědomostem, dovednostem a návykům a v poslední řadě rovinu dovedností, návyků a chování, která představuje množství a kvalitu získaných dovedností, návyků a chování, které má žák získat. (Janiš, Täubner, 1999) Přestože Täubner s Janišem nahlíží na věc z jiného úhlu pohledu, jde v podstatě pouze o rozvinutí základní myšlenky, neboť rovina kognitivní odpovídá rovině poučení, rovina emocionální vztahu a rovina dovedností a chování odpovídá vzoru a zatímco linie Matějčkovy lze vztáhnout spíše k působení rodiny, roviny Janiše a Täubnera lze vidět spíše v působení školy.

3.3 Cíle a etické zásady sexuální výchovy

Zvěřina ve shodě s Raškovou jako hlavní cíle sexuální výchovy definuje jednak takové předávání znalostí o anatomii, fyziologii, psychologii a etice sexuality, aby byl jedinec schopen jednat v oblasti vlastní sexuality na základě racionálních rozhodnutí, dále poskytnutí předpokladů pro vytvoření vlastního hodnotového žebříčku, ale také poskytnutí dostatečného prostoru pro to, naučit se chápat sexualitu jako nedílnou součást lidského života. (Zvěřina, 2003, Rašková, 2007)

Se sexuální výchovou jsou také spjaty etické zásady, kterým je třeba sexuální výchovu podřídit. Jedná se o odmítnutí psychické i fyzické agrese a využívání druhého pro uspokojení vlastních potřeb, preferenci partnerského sexu před sexem příležitostným, podpora partnerské věrnosti a odmítnutí dehumanizace přítomné v pornografii. Otevřená sexuální výchova by měla být postavena na rovnocennosti mužů a žen, měla by usilovat o změnu tradičních sexuálních rolí, které mají negativní vliv na sexuální partnerský život, měla by odmítat rasovou diskriminaci. Zvěřina dále uvádí, že sexuální výchova ve škole by měla vědomě napomáhat zlepšení pozice homosexuálů, reflektovat sexuální vztahy mezi tělesně a mentálně postiženými osobami, jakožto také mezi vězni, vojáky apod. Zároveň ale také upozorňuje, že liberalizace má určité meze, v rámci kterých nelze tolerovat sexuální projevy, které útočí na druhé a zneužívají je. (Zvěřina, 2003)

3.4 Modely sexuální výchovy

Sexuální výchovu lze rozdělit dle míry permitivity, resp. restriktivity. Na základě umístění výchovného působení na škále restriktivita - permisivita lze hovořit o **restriktivním modelu**, který podává vychovávanému co nejméně informací, resp. pouze tolik, kolik je nutné, a operuje s příkazy, zákazy a prezentováním jediné správné cesty. Druhým modelem je **model permisivní**, podávající všechny informace, které vychovávaný pochopí, a domnívající se, že všechny cesty jsou správné. Mezi těmito dvěma modely se nachází tzv. **zlatá střední cesta**, která prezentuje vychovávanému vybrané informace, které jsou nezbytné, konfrontuje možnosti a dává možnost vybrat nejvhodnější. (Kozakiewicz In Uzel, 2002)

Šulová, Fait a Weiss (2011) potom definují základní modely sexuální výchovy na školách jako křesťanskou, humanistickou a pragmatickou sexuální výchovu. Myslím ale, že toto dělení lze využít i pro sexuální výchovu v rodině, proto ho zde podrobněji přiblížím.

Křesťanská sexuální výchova vychází z papežské encykliky Humanae vitae z roku 1968 a zdůrazňuje vytváření zodpovědných postojů, které jsou založeny na sexuální zdrženlivosti před manželstvím a na rozvinutí sexuality ve věrném manželství. Odmítá interrupci a používání jiných antikoncepčních metod, než jsou metody přirozené.

Humanistická sexuální výchova akcentuje užívání vlastního rozumu při rozhodování o sobě samém. Zdůrazňována je úcta k životu a neomezování práv druhých. O normách lze diskutovat, dospívající má právo na tvorbu vlastních zodpovědných názorů, které ale musí být schopen obhájit.

Pragmatická sexuální výchova zdůrazňuje kladné prožívání sexuality, snižování rizik s ní spojených. Vychází z předpokladu, že sexualita je důležitou součástí lidského života a že lidé sexuálně žijí. Nesnaží se proto přesvědčit, že tak činit nemají, ale snaží se jim tuto životní oblast usnadnit dostatečným množstvím informací. (Šulová, Fait, Weiss, 2011)

Autoři dále uvádí, že v současné době lze v České Republice vymezit tři skupiny koncepcí sexuální výchovy, a to koncepci zdůrazňující medicínský, pedagogický a psychologický přístup. (Šulová, Fait, Weiss, 2011)

3.5 Historie a současnost sexuální výchovy

Základy sexuální výchovy byly položeny již v 19. stol. a za její průkopníky jsou považováni sexuologové A.H. Forel a H.H. Ellis. Každý z nich však pojímal sexuální výchovu jiným způsobem, Forel ji vnímal jako metodu prevence poruch v pohlavním životě, Ellis se snažil zejména o změnu rigidních názorů na pohlaví. (Rašková, 2007) Morkes ve svém příspěvku K aktuálním otázkám rodinné výchovy zdůrazňuje, že v této době se nejednalo o výchovu sexuální, ale pohlavní, v rámci níž

existovala těsná spolupráce mezi lékaři a učiteli, kteří na toto téma publikovali články v odborných pedagogických časopisech. Pojetí pohlavní výchovy vycházelo z církevního pojetí a v pedagogickém prostředí také z díla J.J Rousseaua, který byl někdy označován za iniciátora sexuální pedagogiky. (Morkes, 2002)

Význam sexuální výchovy jako takové byl v evropských zemích zdůrazňován již po první světové válce, o jejím zavedení do škol se ale začalo více diskutovat až po druhé světové válce. První zemí, kde byla roku 1942 zavedena sexuální výchova do osnov základní školy, bylo Švédsko. (Rašková, 2007) U nás tento proces probíhal až v 60. letech 20. stol. V roce 1960 byl Ministerstvem školství vydán pokyn k zahájení výchovy k rodičovství, na nějž navazovala řada vládních usnesení, jež určovala obsah tohoto vzdělávacího předmětu. (Šulová, Fait, Weiss, 2011)

S nárůstem důležitosti sexuální výchovy začaly vznikat i publikace z této oblasti, zaměřující se např. na to, jakým způsobem a jaké informace by rodiče měli svým dětem předat. Významnou personou české sexuologie byla a je sexuoložka Pondělíčková-Mašlová, která je autorkou příručky sexuální výchovy pro rodiče z roku 1976. Pondělíčková-Mašlová ve svém textu vychází z předpokladu, že informovanost jejích čtenářů ohledně sexuality je zcela nedostatečná a cílem publikace je podle ní předcházet negativním důsledkům nedostatečné nebo chybně postavené sexuální výchovy.

Na tomto místě považuji za důležité ji podrobněji zmínit proto, že tato příručka je příručkou, podle které byli v rodinách „vzděláváni“ rodiče mých současných respondentů, což mohlo do jisté míry ovlivnit i to, co předávali svým vlastním dětem.

Hlavními tématy, na která se Pondělíčková-Mašlová soustředila, byla **onanie**, kterou se snažila demytizovat a odvrátit rodiče od trestání, které má podle ní negativní dopad na psychiku jedince. Dále se snažila odstranit její dávání do souvislosti s deteriorací intelektu, psychických funkcí nebo jinými patologiemi. Dává ji však do jisté souvislosti s nudou, což novější literatura zcela odmítá. Sexuoložka věnuje prostor výkladu o **hygieně** intimních partií a hygieně při menstruaci a dává

konkrétní návody, jak ji vykonávat. Věnuje se také **homosexualitě a poruchám pohlavní identity**. O homosexualitě uvažuje jako o odchylce od normálního sexuálního vývoje a uvádí, že jedince takto „postižené“ není vhodné kvůli tomu ostrakizovat, protože už tak je situace pro ně obtížná a rozhodně není vhodné nutit homosexuální muže do svatby. Poruchám pohlavní identity doporučuje předcházet tím, že děti budou oblékány do genderově příslušných barev, budou si hrát s genderově příslušnými hračkami a bude jim vštěpováno, jak se chová správný kluk/holka a jaká je jejich životní úloha. (Pondělíčková-Mašlová, 1976)

V publikaci nejsou příliš rozpracována témata antikoncepce, sexuálního zneužívání, popř. sexuality u osob postižených. Přestože je text informačně na vysoké úrovni, je zde prezentován přístup, který je vůči dětem mnohdy značně nerespektující, objevují se zde např. rady matkám, aby sledovaly menstruaci svých dcer.

Mezi další autory, kteří se v této době zabývali tématy partnerství, manželství, rodičovství a sexuality patří i Raboch, Barták, Nedoma, Mellan, Šípová a Plzák. (Šulová, Fait, Weiss, 2011) Počátkem 90. let se pak objevila snaha pojmout sexuální výchovu systémově, a to v souvislosti s rostoucí hrozbou nákazy AIDS a výskytem patologických jevů nejen u dospívající populace. (Šulová, Fait, Weiss, 2011)

V současné době se snaží systémové změny prosadit např. Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu, Asociace manželských poradců a univerzitní pracoviště (Pedf UK, FF UK). Objevují se také soukromé projekty jako Kalokagathie či projekty Diakonie a Ochrana nenarozeného života. (Šulová, Fait, Weiss, 2011)

Mezi autory, kteří se dnes zabývají sexuální výchovou lze zařadit např. Šulovou a její příručku pro rodiče, Smetáčkovou, která se zabývá mj. sexuální výchovou ve škole, Trojana a další.

Posledním počinem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) bylo vypracování metodiky sexuální výchovy pro učitele, kterou vytvořil kolektiv autorů složený ze sexuologů, psychologů a dalších (např. Hana Fifková, Lenka

Kubrichtová, Radim Uzel, Ivo Procházka aj.). Metodika obsahuje kromě informační části týkající se mimo tradičních témat např. také sexuálních deviací, sexuálních dysfunkcí a syndromu CAN i didaktické hry. Právě tyto hry vzbudily silnou vlnu nevole zejména u rodičů sdružených do Výboru rodičů na obranu rodičovských práv, kteří metodiku ostře kritizovali. Vyústěním této diskuse vedené jak mezi laickou, tak i odbornou veřejností je to, že školy mohou s příručkou pracovat, avšak bez podpory MŠMT.

I přes rozsáhlou diskusi témat spojených se sexuální výchovou (zda má být garantem sexuální výchovy rodina či škola, jestli má být tento předmět povinnou složkou vzdělání, či mají-li o přítomnosti dítěte na něm rozhodovat rodiče), nebyly stále prosazeny žádné systémové změny v rámci učebních osnov na základních školách. Stejně tak nedošlo ke shodě v tom, kdo by měl sexuální výchovu ve škole zajišťovat, zda pedagog se speciální aprobací, externista, nebo každý pedagog v rámci svého předmětu. (Weiss, 2010)

Současná situace je tedy taková, že sexuální výchova neexistuje v rámci výuky jako samostatný předmět. Témata s ní spojená jsou obsažena v Rámcovém vzdělávacím programu z roku 2004. (Nekvapilová, 2010) Podle tohoto plánu pro základní školy a nižší ročníky víceletých gymnázií jsou „témata sexuální výchovy začleněna zejména do vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět, Člověk a zdraví (vzdělávací obor Výchova ke zdraví), Člověk a příroda, Člověk a společnost a dále pak v průřezových tématech Osobnostní a sociální výchova a Multikulturní výchova, přičemž tématika se dále prolíná i ostatními vzdělávacími oblastmi“ (Nekvapilová, 2010, s. 138).

4 Sexuální výchova v rodině a ve škole

Sexuální výchova je ve většině odborné literatury, vyjma literatury pro rodiče, zmiňována v souvislosti se školou, která má v této oblasti efektivně informovat a vychovávat. Avšak školní výchova přichází ke slovu výrazně později

než výchova v rodině a budeme-li se držet rovin vztah, vzor a poučení, její funkce leží zejména v rovině poučení, přestože jistě i ve škole má dítě množství vzorů. Její možnosti jsou tedy výrazně menší než možnosti rodiny. Přesto, anebo právě proto, se prolínání sexuální výchovy v rodině a ve škole ukazuje jako velmi problematický moment, neboť dvě odlišné instituce s potenciálně odlišnými postoji se snaží vychovávat žáka v téže oblasti.

Autoři odborné literatury se v názorech na vzájemné prolínání sexuální výchovy v rodině a ve škole různí. Raboch (1988) uvádí, že škola má jen dále rozvíjet a doplňovat základy vytvořené u dítěte v rodině. Rašková je téhož názoru a uvádí, že „bez rodinného zázemí, vztahů a citových pout dětí, jejich zkušeností, vzorů, včasné a vhodné interpretace a získávání dovedností nelze sexuální výchovu realizovat“ (Rašková, 2007, s. 12). Zvěřina naopak tento postoj vnímá jako nástroj puritánů, kteří se tak snaží omezit sexuální výchovu na školách, jíž prezentují jako zdroj demoralizace, úpadku a vzdálení od křesťanské morálky. (Zvěřina, 2003) Šilerová dále upozorňuje na to, že přestože určitá a možno i dobrá sexuální výchova ve školách funguje, není možné, aby rodiče nechávali vzdělávání v této oblasti pouze na ní. Dokládá to výsledky výzkumu, který ukazuje, že děti a dospívající by se rádi dozvídali o těchto věcech od rodičů. Šilerová také tvrdí, že škola je kompetentní pouze v předávání biologizujících informací, ale dospívající chtějí slyšet a mluvit o postojích a názorech, v čemž je rodina nezastupitelná. (Šilerová, 2003) Komplexní pohled přináší Uzel, který převádí diskusi do obecnější roviny a uvádí, že různost v pojetí sexuální výchovy nemusí být pouze mezi učiteli a rodiči, ale také mezi učiteli a vedením škol, mezi různými náboženskými, radikálně levicovými, morálně tradicionalistickými a feministickými hnutími, ale také v rámci mezinárodní diskuse, kdy dochází ke kritice tzv. švédského modelu sexuální výchovy, která je podle jejích odpůrců nemístným upřednostňováním vládního standardu a nevhodnou intervencí státu do záležitostí rodiny. (Uzel, 2002)

Protože na sexuální výchovu v rodině a ve škole jsou kladeny odlišné nároky a ze specifik obou dvou prostředí je možné vytěžit pro rozvoj jedince odlišné prvky, ráda bych se na tomto místě podrobněji věnovala jejich popisu.

4.1 Sexuální výchova ve škole

Mezi hlavní cíle sexuální výchovy ve škole patří pochopení rozmanitosti projevů sexuality, porozumění rozvoji lidské sexuality a rozvoj schopnosti se o sexualitě přiměřeně vyjadřovat a překonávat škodlivá tabu. Dále je cílem poskytnout potřebné poučení, postoje a dovednosti při ochraně před nemocemi a jinými nebezpečími, které ohrožují zdraví a život člověka.

Škola by měla využívat všech výchovných podnětů k utváření žákovy sexuální individuality - pěstovat v něm vztah k mravním normám, k lidským hodnotám a k úctě k lidem. Vychovatel by měl přistupovat s pochopením ke zvláštnostem pohlavní identity a učit děti tyto zvláštnosti respektovat. (Täubner, Janiš, 1999)

Dále autoři definují principy sexuální výchovy:

Princip spolupráce rodičů a školy: Rodič musí být informován o tom, že se jeho dítě účastní sexuální výchovy, a měl by být vhodným způsobem informován také o obsahu sexuální výchovy, metodách a cíli. Učitel by měl přiměřeně respektovat světonázor rodiče, a pokud ten např. z náboženských důvodů nesouhlasí, aby se jeho dítě účastnilo takového programu, mělo by mít dítě zajištěno jiný program. Výjimkou jsou ale poznatky, které patří do všeobecných znalostí, do obecného a základního vzdělání, kde nemusí být na názor rodiče brán zřetel. (Täubner, Janiš, 1999) V tomto bodě má jistě tradiční vyučující výhodu před externími pracovníky škol, kteří zde realizují např. programy primární prevence, u nichž rodiče musí výslovně souhlasit, aby se jich jejich dítě účastnilo.

Princip začleněnosti sexuální výchovy do obecného projektu výchovy dítěte: Sexuální výchova představuje jednu ze složek globální výchovy, kterou je nezbytné prezentovat v souvislosti s ostatními klasickými složkami výchovy. V praxi to potom znamená, že se daná tématika promítá i do ostatních vyučovacích předmětů a výchovných aktivit. Proto je vhodné, aby byl v sexuální výchově vzdělán každý učitel.

Princip vědeckosti v sexuální výchově: Všechny informace, které učitel žákovi sděluje, musí odpovídat současné úrovni vědeckého poznání, ale zároveň by měly vyhovovat vývojové úrovni žáka. Učitel by měl používat přiměřených vědeckých pojmů, metod a pomůcek. Princip vědeckosti je pak chápán jako prolnutí vědecké teorie a společenské praxe vychovávaného.

Princip důvěry: Učitel musí umět vzbudit v žácích důvěru k otevřeným dotazům, svěřování se a k důvěře v pravdivost a smysluplnost výchovného působení. Nesmí žáka nikdy ponižovat nebo znevažovat jeho postoje a názory.

Princip koedukovanosti: Mezi vědomostmi a pojmovým aparátem dívek a chlapců by neměl být rozdíl, jen některá témata jako např. onanie mohou být probírána odděleně, aby se otevřel prostor k důvěrnější diskusi. Tento typ výchovy pak nevede k tabuizování sexuality, ale naopak dává prostor k nácviku chování mezi chlapci a dívkami.

Princip etičnosti: Tento princip je uplatňován zejména ve výchově postojů, mravních dovedností a chování. Vyvažuje biologicko-sexuologické pojetí přístupem etickým, pedagogickým a psychologickým. Je zde kladen důraz na odpovědnost za druhého partnera, za dítě, patří sem i výchova k pohlavní zdrženlivosti a úcta k ženě, matce, dítěti a rodičům.

Princip aktivity žáka a spolupráce se žákem: Žák by měl být chápán jako spolutvůrce výchovy na sobě samém – poznatky mu nejsou pouze sdělovány, ale měl by k nim docházet ve spolupráci s učitelem. Tento princip je zvlášť důležitý pro efektivní formování postojů, kdy žák musí postoj interiorizovat a identifikovat se s ním.

Princip komplexnosti a harmonie: Tento princip odkazuje k nutnosti rozvíjení všech oblastí sexuální výchovy najednou a rozvíjejícím a prohlubujícím způsobem spolu s rostoucím věkem žáka.

Princip osobnosti sexuálního pedagoga: Na každé škole musí být jmenován učitel odpovědný za sexuální výchovu na škole. Ten by pak měl plnit i funkci

konzultační a poradenskou. Takový učitel by měl být dostatečně vzdělán v psychologii a pedagogice a oborech nutných pro odbornou práci v sexuální výchově, jako je sexuologie, biologie, etika…

Princip přiměřenosti: Princip přiměřenosti v sexuální výchově by měl být chápán jako přiměřené jednání vzhledem k regionu, tradicím regionu, sociální skupině, rodině, světovému názoru a dosavadnímu životu žáků. Tento princip by měl být uplatňován jak v rovině metod a prostředků, tak v rovině cílů. (Täubner, Janiš, 1999)

Jako nejdůležitější metodu, která by se měla při výuce sexuální výchovy využívat, vidí Rašková diskusi o sexuálním tématu. Rašková dále tvrdí, že pokud je taková diskuse vedena vyučujícím správně, žáci jsou schopni uvědomit si zvolené téma v širších souvislostech a utřídit si o něm poznatky a představy. Učitel by neměl poučovat, ale měl by především odpovídat na otázky, doplňovat vědomosti a zpřesňovat informace, které vyplývají např. ze sledování filmu, textu či situace. (Rašková, 2011)

Z výzkumu, který v roce 2009 mapoval situaci sexuální výchovy ve škole, vyplynulo, že diskuse mezi učitelem a žáky je skutečně nejužívanější metodou. Metodu diskuse následoval výklad učitele. Dále se ukázalo, že nejvíce škol (70%) zařazuje sexuální výchovu do učiva 5. ročníku a o něco méně do učiva 8. ročníku. Většina vyučujících, kteří s dětmi probírají otázky sexuality, nemají aprobaci na rodinnou výchovu, jak bych očekávala, ale aprobaci na jiný příbuzný obor, např. biologii. Nejvíce zdůrazňovaným pohledem je pohled přírodovědný. (Nekvapilová, 2010)

4.2 Sexuální výchova v rodině

Jak již bylo výše uvedeno, rodina je prvním místem, kde se dítě setkává s tématem sexuality, a je také zásadním formujícím činitelem při tvorbě postojů a prožívání vlastní sexuality. Na tomto místě se proto budu věnovat jejím specifikům, které ji odlišují např. od sexuální výchovy ve škole.

4.2.1 Specifika sexuální výchovy v rodině

Šilerová ve své práci (2003) uvádí, že rodina disponuje specifickými prostředky pro výchovu jedince a utváření jeho postojů. Pokud je rodina funkční a vztahy v ní jsou dobré, může podle ní probíhat sexuální výchova přirozeněji a efektivněji z následujících důvodů:

- Rodina spolu sdílí činnost a čas, ve kterém se vytváří prostor pro komunikaci o sexualitě.
- Rodina sdílí společné hodnoty, podle kterých rodiče vedou sexuální výchovu a činí tak ve shodě se svým přesvědčením.
- Mezi členy rodiny panuje důvěra, což zajišťuje, že informace, které se jedinec v rodině dozví, bude považovat za pravdivé a důležitější než ty, které se dozví od svých vrstevníků či jiných méně spolehlivých zdrojů.
- V rodině je vysoká míra intimity, která vytváří vhodné prostředí pro rozhovory o sexualitě, a také je vhodným prostředím pro utváření hodnot.
- Rodina zajišťuje přítomnost vzoru, díky němuž probíhá neustálý proces sexuální výchovy, kdy dítě vnímá chování mezi rodiči a z toho se učí.
- V rámci rodiny figurují další členové, např. prarodiče, kteří mohou přinášet nové momenty do sexuální výchovy, a sourozenci, kteří jsou velkým zdrojem informací.

Výše uvedené momenty, díky kterým se podle autorky stává sexuální výchova v rodině efektivnější a přirozenější, jsou však jakýmsi ideálním stavem, kdy jich rodina využívá ku prospěchu jedince. Je však nutno dodat, že stejné momenty, které mohou sexuální výchovu facilitovat, ji mohou do značné míry komplikovat a mít zásadní negativní důsledky na život jedince. A to např. tehdy, když rodičovské vzory představují dysfunkční nebo patologické způsoby komunikace a chování, když na základě důvěry rodiče předávají svým dětem chybné informace nebo je vychovávají v „pokřiveném“ hodnotovém systému.

Toto tvrzení podporuje i Rabochův sexuologický výzkum, který zkoumal souvislost mezi rodinným prostředím a výskytem sexuálních dysfunkcí u mužů

a žen. Ve výzkumu mužských dysfunkcí byly jako možné ovlivňující faktory definovány: pořadí narození mezi sourozenci, ztráta rodičů a úroveň vzájemných vztahů v rodině. Ve výzkumném vzorku bylo zahrnuto 600 sexuologických pacientů, kteří přišli na vyšetření pro poruchy v sexuálním životě, tělesný nález byl ale u všech v normálu. Údaje těchto mužů byly srovnávány s kontrolním vzorkem 600 mužů, kteří byli vyšetřeni pro neplodnost manželství. Výsledky výzkumu ukázaly zřetelný sklon k selhávání v počátečních fázích rozvoje plného sexuálního života u jedináčků a prvorozených mužů. Dále bylo zjištěno, že ve výzkumném vzorku byla u mužů s poruchami v sexualitě výrazně častější ztráta rodiče ve věku do šesti let a od šesti do dvanácti let, přičemž asi v polovině případů došlo ke ztrátě rodiče pro narušené citové vazby v rodině, tj. rozvodem. Také se ukázalo, že ve skupině impotentních mužů skoro každý čtvrtý (22%) hodnotil soužití rodičů jako disharmonické, ve skupině mužů s dobrou sexuální potencí to bylo pouze 9%. (Raboch, 1988)

U žen byla zkoumána souvislost mezi rodinným prostředím a schopností žen dosáhnout v dospělosti orgasmu. Na základě realizovaného výzkumu s 800 ženami nebyl potvrzen výraznější vztah mezi orgastickou schopností ženy a rodinným prostředím. Dále bylo ověřováno L.M. Termanovo tvrzení, že ženy jedináčci mají větší předpoklady pro dosahování orgasmu, ale menší pro vytvoření šťastného manželství. K ověření této hypotézy bylo do výzkumu zapojeno 302 sexuologických pacientek a v kontrolní skupině 302 gynekologických pacientek. Obě skupiny se nelišily v počtu sourozenců nebo pořadí narození pacientky. Ukázalo se ale, že ztráta rodičů byla u sexuologických pacientek výrazně častější, a to o 100%. 41% sexuologických pacientek hodnotilo manželství rodičů jako disharmonické, oproti 14% v kontrolní skupině. (Raboch, 1988)

4.2.2 Faktory sexuální výchovy v rodině

Mezi faktory ovlivňující úroveň a podobu sexuální výchovy zahrnula Šilerová osobnostní charakteristiky rodičů, osobnostní charakteristiky dětí, pořadí dítěte mezi sourozenci, vliv dalších rodinných příslušníků, vztahy v rodině, výchovný styl rodičů a postojovou a hodnotovou orientaci rodiny.

4.2.2.1 Charakteristiky rodičů

Šilerová tvrdí, že osobnostní a temperové charakteristiky rodičů zřejmě ovlivňují sexuální výchovu zprostředkovaně, a to proto, že celková úroveň aktivity/pasivity, introverze/extroverze, schopnost komunikovat, volní vlastnosti aj. ovlivňují celkový proces výchovy, nejen výchovu sexuální. Osobnost rodiče může ovlivňovat jeho přijetí dítětem, vnímání rodiče jako svého vzoru, zejména v období puberty a adolescence. (Šilerová, 2003) Lze uvažovat vliv intelektových schopností, ale autorka k tomu dodává, že budeme-li se pohybovat v rovině širšího průměru, rozdíl nebude významný. Mohl by se však týkat roviny informační.

Celkově však podle téže autorky sexuální výchovu ovlivňuje postoj rodičů k tomu, jak by ne/měla být realizována, a to, jaké je její místo v hierarchii rodičovských hodnot. Sekundárně se se vztahem k sexualitě a potažmo sexuální výchově pojí i vztah k opačnému pohlaví, aktuální situace v partnerském vztahu a sexuální orientace rodiče. (Šilerová, 2003).

Sexuální výchovu výrazně ovlivňuje také pohlaví rodiče. Z výzkumů vyplynulo, že celkově jsou aktivnější matky než otcové. Výzkum realizovaný v Athénách v roce 2000 ukázal, že v 68% případů hovoří s dětmi o sexualitě matka a pouze v 21% jsou to oba rodiče. Dále se ukázalo, rodiče mají největší problém hovořit o masturbaci a homosexualitě.(Ioannidi – Kapolou In Šilerová, 2003).

4.2.2.2 Charakteristiky dětí

Obdobné charakteristiky, které ovlivňují sexuální výchovu ze strany rodičů, do ní vstupují i ze strany dítěte. Roli zde hraje temperament, zvídavost a komunikativnost dítěte a míra jeho introverze/extroverze. Významný je také vývoj zájmu o sexualitu. Způsob a míra sexuální výchovy je také ovlivněn pohlavím dítěte. Šilerová uvádí, že k chlapcům je přístup rodičů benevolentnější, zatímco o dívky se rodina více strachuje. Pohlaví dítěte ovlivňuje také to, který z rodičů se sexuální výchově věnuje. Miller (1998) poukazuje na to, že matky mají tendenci komunikovat

více s dcerami než se syny a otcové zřídka komunikují s dcerami. Zajímavé ale je, že matky a otcové diskutují sexuální otázky se syny na přibližně na stejné úrovni.

Významným faktorem jsou i intelektové a tělesné dispozice dítěte. Specifickou otázkou je pak sexuální výchova dítěte s postižením, která závisí jednak na druhu a stupni postižení, jednak na specifickém vývoji v pohlavně-sexuální oblasti, např. na nemožnosti realizovat v budoucnu sexualitu aj. (Šilerová, 2003)

4.2.2.3 Rodinní příslušníci

Do sexuální výchovy vstupují i další rodinní příslušníci jako sourozenci rodičů, vrstevníci dítěte z širší rodiny nebo prarodiče. Jak uvádí Hauserová-Schönerová (1996), výhoda prarodičů spočívá mimo jiné v tom, že nejsou vůči dítěti v roli toho, kdo klade měřítka a požadavky, ale jsou spíše vlídnými průvodci, mají na dítě více času a nejsou již tolik zaměstnáni budováním svého vlastního života, získáváním hmotných statků a zvládáním konfliktů.

Podle mého názoru mohou výše uvedené momenty vést k tomu, že rozhovory o intimních tématech mohou být autentičtější. Zároveň dítě nemusí pociťovat takový stud, který může pociťovat při rozhovorech s rodiči, a může být otevřenější. Nepředpokládám, že by prarodiče edukovali své vnuky v oblasti antikoncepce či se s nimi bavili o fyziologii sexuality, ale myslím, že v rozhovorech o vztazích mezi partnery, o rolích muže a ženy jsou jejich zkušenosti nedocenitelné.

4.2.2.4 Pořadí mezi sourozenci

Dalším faktorem, jenž ovlivňuje výchovu a podle Lemana (2006) by ji také ovlivňovat měl, je sourozenecká konstelace. Leman ve své publikaci uvádí charakteristiky jednotlivých pozic v rámci sourozenecké konstelace a rodiče by podle něho měli zvážit výchovný styl, který ve výchově toho kterého dítěte zvolí.

Pro prvorozené je podle něho charakteristický perfekcionismus, spolehlivost, svědomitost a kritičnost. Pro prostřední dítě je typická nezávislost, silné vazby ke

skupině vrstevníků, individualismus a nejmladší z dětí má podle něho tendenci k intrikánství, je okouzlující, vychytralé a upoutává na sebe pozornost. (Leman, 2006)

Tyto rozdíly mezi sourozenci, které se jistě promítají i do sexuální výchovy, se pojí s vlastnostmi dětí. Roli zde podle mého názoru hrají však i rodiče sami – u prvního dítěte mohou např. v rámci zvýšené úzkosti postupovat v této oblasti podle příruček a u dalších jednat spíše intuitivně, nebo mohou být u prvního dítěte více protektivní a u dalších dětí jsou v tomto směru liberálnější. Příkladů je jistě možné nalézt mnoho. Jisté ale je, že pořadí mezi sourozenci představuje faktor, který není možné opomenout.

4.2.2.5 Výchovný styl

S výše uvedeným se jistě pojí i výchovný styl obecně. V jedné z předešlých kapitol byly již popsány základní modely výchovných stylů – model restriktivní, permisivní a zlatá střední cesta. Leman (2006) ve své publikaci uvádí přístup autoritářský, shovívavý a model autoritativní. Tyto přístupy jsou obdobou dříve zmíněného a lze je podle mého názoru aplikovat i na výchovu v užší oblasti – na výchovu sexuální. Zatímco rodiče zastávající autoritářský přístup udílejí příkazy a zákazy a např. nechtěnému těhotenství se pokouší zabránit tím, že svou dceru nikam nepustí, rodiče shovívaví pouze vágně doporučují a dávají dětem velkou volnost. Mezi tím se nachází model autoritativní, kdy rodič dítěti dává jasné hranice chování, ale nikoliv rigidně, a poskytne mu informace a jasně formulovaná doporučení a rady.

4.2.2.6 Postojová a hodnotová orientace rodiny

Hodnotová a postojová orientace v rodině se vždy spoluutváří v souvislosti s hodnotami a postoji celé společnosti. Nicméně každá konkrétní rodina má možnost dobové hodnoty přijmout, pokusit se je přetvořit, nebo je filtrovat. Jak uvádí Matoušek, rodinné hodnoty se mohou sdružovat do rodinného kodexu, který utváří běžné chování rodiny. Tyto hodnoty se projevují v tom, jak rodiče instruují své děti, tj. jaké normy jim prezentují, a to jak vědomě, tak nevědomě. (Matoušek, 1997)

Vyzdvihuje-li rodič důležitost partnerské monogamie a posléze dítě zjistí, že má rodič mimomanželský poměr, pak sděluje spíše to, že takové jednání je v pořádku, pokud se k němu veřejně nehlásím.

Dále se hodnotová orientace ukazuje také v předmětech, které rodina pokládá za důležité, a v neposlední řadě i v tom, jakým způsobem tráví volný čas. (Matoušek, 2007) Vztaženo k sexuální výchově dává dítěti model toho, jak lze trávit volný čas v rámci partnerství a posléze rodiny a nakolik je ve vztahu a jeho utužování zásadní finanční a majetkový aspekt.

4.2.2.7 Rodinné vztahy

Matoušek uvádí charakteristiky rodinné interakce dle Riskina a Faunceové, kteří užívají těchto kategorií:

- „Jasnost, čili nakolik je promluva jasná nebo vulgární.“ Např. jak rodiče nazývají pohlavní orgány, pohlavní styk a další pojmy spojené se sexualitou.
- „Téma, čili jak navazuje téma následující promluvy na promluvu předchozí, jak případná změna tématu odpovídá kontextu a jak násilně jedna osoba vstupuje do tématu jiné osobě.“ Např. jak rodič dokáže vycítit vhodnou dobu na hovor o sexualitě.
- „Svěřování, a to jak svěřování mluvčího, tak svěřování vyžadovaného mluvčím.“ Tedy intimnost hovorů o sexualitě a to, kdo je iniciuje.
- „Souhlas, v dimenzi jednoznačný – nejednoznačný.“ Nakolik jsou dobrovolné.
- „Vzájemné vztahy, obvykle ve třech polohách: negativní, neutrální, pozitivní.“ Tyto vztahy tvoří podle mého názoru zastřešení celé sexuální výchovy v rodině, nejen pokud jde o stěžejní roli vztahu jako pilíře sexuální výchovy, ale také jako výchozí pozice pro rovinu poučení.

  (Riskin a Faunceová In Matoušek, 2007, s. 70)

Všechny tyto momenty výrazně vstupují do sexuální výchovy v rodině a ovlivňují výslednou míru a podobu efektu takové sexuální výchovy. Výzkum, který provedla Supeková s Bianchim se 30 mladými lidmi mezi 18 a 32 lety poukázal na souvislost mezi sociálními dovednostmi v oblasti sexuality a typem výchovy a komunikace v rodině, a dále na to, že subjektivní význam sexu také souvisí se sexuální výchovou a poselstvími, které dává. Tento výzkum potvrdil, že poselství týkající se sexuality, forem a obsahů sexuální výchovy se podílejí na vytváření představy o sexuální spokojenosti. (Supeková, Bianchi, 2000)

4.2.3 Postoje k sexuální výchově

Na základě kvalitativního výzkumu kanadských otců z roku 1999 (Walsh In Šilerová, 2003) bylo popsáno několik základních přesvědčení týkajících se sexuální výchovy:

- Sexuální výchova je jednou z důležitých povinností rodičů.
- Podoba sexuální výchovy závisí na blízkosti vztahu mezi rodiči a dětmi.
- Sexuální výchova je obtížný a nebezpečný proces.
- Sexuální výchovou lze narušit dětskou nevinnost.
- Dítě by mělo mít možnost ovlivňovat podobu sexuální výchovy kladením otázek.
- Rodiče by měli mít možnost spolehnout se na experty v této oblasti, aby sexuální výchovu zvládli.
- Používání správného jazyka pro pohlavní orgány a sexuální aktivity není vhodné pro malé děti.

Šilerová předpokládá, že u českých rodičů budou tato přesvědčení obdobná, ale přesvědčení, že sexuální výchova je jejich důležitou povinností, nebude tak rozšířené. Vojtová (1998) např. dokládá, že rodiče mají malý zájem o přednášky týkající se sexuální výchovy realizované školou. Ze tří stovek oslovených rodičů přišli dva. K tomuto tvrzení lze však namítnout, že ze zkušeností s pořádáním přednášek pro rodiče pod vedením odborníků se ukazuje, že zájem rodičů o přednášky pořádané školou je obecně malý a nelze tedy jednoznačně tvrdit, že rodiče

nepovažují sexuální výchovu za svou důležitou povinnost. Spíše to podle mého názoru znamená, čeští rodiče jsou obecně spíše pasivní a nemají pocit, že výchova je oblast, ve které by se měli vzdělávat.

Pozitivnějším zjištěním podle Vojtové však je, že rodiče souhlasí s tím, aby jejich děti docházely na zájmový kroužek věnovaný sexuální výchově, a také souhlasí se zařazováním sexuální výchovy do výuky. (Vojtová, 1998) Veřejná diskuse na toto téma z poslední doby ovšem ukazuje, že aktivnější část českých rodičů nesouhlasí s tím, aby ve škole byla do školních osnov sexuální výchova zařazena, a chtějí mít vysokou míru kontroly nad tím, jaké informace a jakou formou jsou jejich dětem předávány.

4.3 K rodinné sexuální výchově závěrem

Zajímavým a s ohledem na ostrou diskusi ohledně sexuální výchovy možná i povzbuzujícím závěrem této části práce může být Storrovo tvrzení, podle něhož je nakládání se sexualitou problematické ve všech historických etapách. Bez ohledu na společenské uspořádání a postoje společnosti a rodiny k těmto otázkám, bude se vždy jednat o téma problematické. Sexualita ve vztahu rodič-dítě absentuje (pokud tomu tak není, jedná se o situaci ještě více problematickou), a tudíž nemůže dojít k řádnému předání vzorů ve výchově. Jinými slovy, ať je doba tradiční morálky nebo sexuální revoluce, problémy se sexualitou budou vždy stejné. Podle Storra trpí rodiče zbytečnými pocity viny, pokud si myslí, že to oni vzbudili v dětech úzkosti ohledně sexuality. Tyto pocity jsou podle něho zabudované v systému a sexuální výchova v rodině na to nemá výrazný vliv. (Storr, 1974)

PRAKTICKÁ ČÁST

5 Cíl a průběh výzkumu

5.1 Hypotézy

Záměrem tohoto výzkumu je zmapovat vliv sexuální výchovy v rodině na pozdější intimní život mladého dospělého. Hlavní cíle jsou formulovány do čtyř hypotéz.

Prvním úkolem této práce je ověřit, zda mladí lidé vnímají sexuální výchovu v rodině jako něco, co ovlivňuje jejich intimní život. Jde tedy o jejich vlastní percepci tohoto vlivu.

1. Hypotéza: *Mladí lidé vnímají sexuální výchovu v rodině jako zásadní faktor ovlivňující jejich sexuální život.*

Druhým cílem je ověřit souvislost mezi názory, které rodiče prezentují svým dětem v oblasti důležitých momentů sexuálního života, a názorem, který v dospělosti tyto děti zastávají. Za tímto účelem bude srovnáván názor na antikoncepci, interrupci a předmanželský sex.

2. Hypotéza: *Existuje pozitivní souvislost mezi názorem, který ohledně antikoncepce, interrupce a předmanželského sexu prezentují rodiče, a názorem, který zastávají respondenti výzkumu.*

Dále chce práce zjistit, jestli existuje souvislost mezi způsobem, jakým rodiče hovoří se svými dětmi o sexualitě, a tím, nakolik se ve svém vlastním intimním životě děti těmito radami řídí. Cílem je ověřit, zda méně direktivní způsob hovoru o sexualitě založený např. na radách a doporučeních má větší vliv na chování jedince než způsob, jenž je založen na příkazech a zákazech.

3. Hypotéza: *Forma, jakou rodič s dítětem hovoří o sexualitě, a percepce této formy komunikace ze strany dítěte má vliv na to, do jaké míry se dítě ve své dospělosti chová v souladu s tím, co mu bylo v rámci výchovy předáváno. Způsob komunikace založený na radách a doporučeních je více efektivní, než dávání příkazů a zákazů. Vyhovuje-li dítěti forma, jakou s ním rodič hovoří, bude jeho chování ve větším souladu s předávaným modelem, než když mu tato forma nevyhovuje.*

A v poslední řadě se práce snaží zjistit, jestli má způsob a druh informací, které rodiče svým dětem předávají, vliv na to, jak toto dítě posléze prožívá svůj intimní život. Cílem je tedy prozkoumat, jestli skutečnost, že rodiče mluví či nemluví s dítětem o sexualitě, případně jakým způsobem tak činí, ovlivňuje prožívání jeho vlastního intimního života.

4. Hypotéza: *Druh informací, které rodič dítěti předává, a způsob, jakým to dělá, má vliv na prožívání jeho vlastního intimního života.*

Součástí výzkumu je také mapování toho, jaký je průměrný věk, ve kterém začínají rodiče se svým dítětem hovořit o otázkách týkajících se sexuality, kdo z rodičů častěji hovoří s dětmi o těchto otázkách, jaká jsou nejčastější témata, o kterých rodiče se svými dětmi hovoří, a od koho mají děti nejvíce informací o sexualitě. Tyto údaje však nejsou součástí hlavního výzkumu.

5.2 Soubor

Celkově bylo sebráno 181 dotazníků (n=181). Celý vzorek tvořilo 99 žen (n=99) a 82 mužů (n=82) ve věku od 18 do 56 let se všemi úrovněmi ukončeného vzdělání (základní, středoškolské bez maturity, středoškolské s maturitou, vysokoškolské). Pro větší validitu výsledků byl vzorek zúžen na více homogenní skupinu, jež zahrnovala muže a ženy od 21 do 30 let se středoškolským vzděláním s maturitou nebo vysokoškolským vzděláním. Vybraný vzorek se skládal z 57 mužů (n=57) a 80 žen (n=80), celkem tedy ze 137 osob (n=137). Celkově bylo ve vzorku 30% středoškoláků a 69% vysokoškoláků.

Jak je možné vidět z tabulky 1, soubor respondentů tvořili z 63,5% ženy a z 36,5% muži. 65% respondentů (n=89) bylo ve věku 21-25 let, 35% (n=48) ve věku 26-30 let.

Pohlaví	Počet	SŠ vzdělání	VŠ vzdělání	Věk 21-25	Věk 26-30
Ženy	80 (63,5%)	23 (28,8%)	57 (71,2%)	53 (66,3%)	27 (33,7%)
Muži	57 (36,5%)	19 (33,3%)	38 (66,7%)	36 (63,2%)	21 (36,8%)

Tabulka 1: Popis souboru

Průměrný věk činil u žen 24,8 let, u mužů 25,4 let. Z toho vyplývá, že průměrný věk respondenta byl 25,08 let.

5.3 Metoda sběru dat

Pro sběr dat byla využita dotazníková metoda. Dotazník obsahoval 37 uzavřených otázek. U 30 otázek volil respondent jednu z nabízených variant, u 7 otázek bylo možno zvolit více odpovědí. U 4 otázek byl prostor pro doplnění vlastní odpovědi, pokud žádná z nabízených variant neodpovídala realitě respondenta, nebo pro doplnění číslovky, která upřesňovala věk respondenta v momentě, jenž akcentovala daná otázka. Z třídících znaků byl použit věk respondenta, pohlaví, vzdělání a náboženská víra.

Dotazník byl tematicky rozdělen na dvě části. První z nich reflektovala sexuální výchovu v rodině respondenta. Kromě faktických údajů o tom, kdo s respondentem hovořil o sexualitě a od koho má nejvíce informací z této oblasti (matka, otec, sourozenci, internet…), mapují otázky dále témata, o kterých rodiče s dětmi nejčastěji mluvili. Dotazník byl také zaměřen na způsob, jakým rodiče s dětmi o sexualitě hovořili. Konkrétně na to, jestli dávali rady, doporučení a příklady ze svého života, nebo udíleli příkazy a zákazy. Zajímalo mě také, jaký názor na tento způsob výchovy mají respondenti výzkumu.

Druhá část dotazníku se zaměřovala na intimní život respondenta. Několik otázek se týkalo sexuálního chování respondentů, další zjišťovaly názory na důležité momenty intimního života, jako je užívání antikoncepce, interrupce, zahájení

pohlavního života a dále na jeho prožívání, tj. míru uspokojení při pohlavním styku, schopnost hovořit s partnerem o svých potřebách aj.

5.4 Metoda sběru a zpracování dat

Zahájení vlastního výzkumu předcházel pilotní výzkum, v rámci něhož byl dotazník připomínkován potenciálními respondenty kvůli posouzení srozumitelnosti a úplnosti dotazníku. Těmto osobám byl rozdán dotazník se zadáním, aby se soustředily na zadání otázek, které jim nejsou zcela jasné, popř. na varianty možných odpovědí, které se jim zdají nesrozumitelné nebo zavádějící. Zajímalo mne také, jestli jim v možnostech odpovědi nechybí nějaká varianta. Tyto připomínky byly do dotazníku zapracovány. Takto získané dotazníky nebyly ve výzkumu použity.

Při samotném sběru dat došlo k zúžení vzorku respondentů, a to z toho důvodu, že velký věkový rozptyl ukazoval na jedné straně na výrazně jiné modely rodinné sexuální výchovy ve směru předrevoluční výchovy u lidí starších 30 let a na druhé straně na neukotvenost názorů a chování v oblasti vlastní sexuality u lidí mladších 20 let. Omezení ve směru vzdělání bylo učiněno s ohledem na malé množství respondentů ve skupině osob bez maturity.

Během zpracovávání dat bylo vypuštěno také třídění respondentů dle náboženské víry, neboť osob, které uvedly, že byly vychovávány v náboženské víře, bylo pouze 16,5% (n=22), přičemž se všechny hlásily k římskokatolickému vyznání. Jejich dotazníky nevykazovaly žádné odlišnosti od osob, které uvedly, že jejich výchova nebyla ovlivněna žádnou vírou.

Dotazníky byly mezi respondenty distribuovány jak v papírové formě, tak i ve formě elektronické. V druhém případě byl dotazník umístěn na Internetu, odkud se po vyplnění odesílal do emailové schránky.

Vzhledem k tomu, že dotazník byl šířen bez toho, že bych byla s jednotlivými respondenty v osobním kontaktu, byl na úvod dotazníku zařazen krátký dopis pro respondenta, jenž objasňoval, za jakým účelem jsou data shromažďována a komu jsou určena.

Ke zpracování dat byl použit MS Excel a program SPSS. V rámci SPSS byla ke zjištění výsledků použita matematicko-statistická metoda chí kvadrát, kontingenční a frekvenční tabulky a jejich porovnávání.

6 Výsledky

Tato kapitola popisuje statistické ověření jednotlivých hypotéz. Všechny hypotézy byly ověřovány na hladině významnosti 5%. U každé hypotézy je uveden seznam otázek z dotazníku, kterými byla hypotéza ověřována, a dále zásadní tabulky, které se k ní vztahují. Pro zjednodušení názvů tabulek uvádím např. vliv rodičovských rad na chování respondenta, přičemž pojem „rodičovské rady“ zahrnuje mnoho forem komunikace s dítětem, nikoliv jen rady, a to buď v souvislosti s matkou, otcem, nebo oběma rodiči. Dále jsou také zkráceny názvy hypotéz, které jsou zároveň názvy kapitol. Vzhledem k tomu, že se u některých otázek vyskytlo určité procento chybějících odpovědí, jsou pro potřeby vyhodnocení výsledků použita procenta z platných odpovědí.

6.1 Percepce vlivu sexuální výchovy na vlastní život

Tato hypotéza byla sycena otázkami:

- Vnímáte vliv sexuální výchovy v rodině na svůj sexuální život?
- Když jste se rozhodoval/a pro zahájení sexuálního života, vzpomněl/a jste si na rodičovská doporučení?
- Rodičovskými radami a doporučeními jste se tehdy řídil/a?
- Rodičovskými radami a doporučeními se v současné době řídíte?

Hypotéza byla ověřována jak posuzováním přímého hodnocení respondentů, tak pomocí otázek, které nejsou prvoplánově zaměřeny na hodnocení vlivu sexuální výchovy v primární rodině, ale na vliv této výchovy na chování respondentů.

6.1.1 Vědomé zhodnocení vlivu sexuální výchovy v rodině na vlastní intimní život

Tabulka 2 uvádí celkové vnímání sexuální výchovy v rodině podle toho, jak ji hodnotí sami respondenti, pokud je jim položena přímá otázka. Tedy, jestli respondenti vnímají vliv sexuální výchovy v rodině na svůj intimní život a popř. jak ho hodnotí.

Odpověď	Počet (n)	Celkově (%)	Platných odpovědí (%)
Neodpověděl/a	3	2,2	---
Ano, vnímám, hodnotím ho kladně	19	13,9	14,2
Ano, vnímám, hodnotím ho spíše kladně	37	27,0	27,6
Ano, vnímám, hodnotím ho spíše negativně	11	8,0	8,2
Ano, vnímám, hodnotím ho negativně	4	2,9	3
Ne, nevnímám.	63	46,0	47
Celkem	137	100,0	100,0

Tabulka 2: Vlastní percepce vlivu sexuální výchovy na svůj intimní život.

Jak je možné vidět z tabulky 2, 53% respondentů (n=71) vnímá sexuální výchovu v rodině jako něco, co ovlivňuje jejich sexuální život, nicméně skoro stejná část, 47% respondentů (n=63), tento vliv nepociťuje.

Z celkového počtu respondentů ho vnímá kladně nebo spíše kladně 41,8% (n=56). Z respondentů, kteří vnímají vliv sexuální výchovy v rodině na svůj život, ho tímto způsobem hodnotí 78,9%.

Mezi muži a ženami existuje statisticky významný rozdíl v pojímání sexuální výchovy. Ženy ho na 5% hladině významnosti vnímají více jako kladný či spíše kladný a zároveň ho také ve svém životě pociťují více. V případě mužů vnímá sexuální výchovu jako faktor, který ovlivňuje jejich život, 38,9% (n=21), u žen je to 62,5% (n=50). Tento rozdíl byl ověřen na 5% hladině významnosti.

6.1.2 Zpřítomnění rodičovských rad při zahajování intimního života

Tabulka 3 uvádí, do jaké míry si na rodičovské rady a doporučení respondenti vzpomněli ve chvílích, kdy se rozhodovali pro zahájení sexuálního života. To zda, pro ně byly při zahajování intimního života nějak významné, hodnotili oni sami.

Odpověď	Počet (n)	Celkově (%)	Platných odpovědí (%)
Neodpověděl/a	6	4,4	---
Ano, řídil/a jsem se podle nich	35	25,5	26,7
Ano, neřídil/a jsem se podle nich Þ nepříjemné pocity	7	5,1	5,3
Ano, ale neřídil/a jsem se podle nich	14	10,2	10,7
Ne	75	54,7	57,3
Celkem	137	100	100

Tabulka 3: Zpřítomnění rodičovských rad při zahájení sexuálního života.

Z tabulky 3 vidíme, že 57,3% respondentů (n=75) uvádí, že si při zahajování sexuálního života na rodičovské rady a doporučení nevzpomnělo, naopak 42,7% (n=56) si na tyto rady vzpomnělo. Pouze čtvrtina z celkového počtu respondentů, 26,7% (n= 35), se poté těmito radami řídila. Ze skupiny těch, kteří si na rodičovské rady vzpomněli, se jimi řídilo 62,5%.

6.1.3 Vliv rodičovských rad na chování respondentů

Tabulky 4 a 5 znázorňují, nakolik se respondenti chovali a chovají v souladu s tím, co jim předávali rodiče. Tuto ne/shodu hodnotili sami respondenti.

Odpověď	Počet (n)	Celkově (%)	Platných odpovědí (%)
Neodpověděl/a	6	4,4	---
Vůbec neřídil/a	9	6,6	6,9
Spíše neřídil/a	10	7,3	7,6
Někdy ano/někdy ne	53	38,7	40,5
Spíše řídil/a	44	32,1	33,6
Řídil/a	10	7,3	7,6
Rád/a bych se jimi neřídil/a, nemohu si pomoct	5	3,6	3,8
Celkem	137	100,0	100,0

Tabulka 4: Chování respondentů v souladu s rodičovskými radami v minulosti.

Z tabulky 4 je patrné, že v době, kdy rodiče na své děti v tomto směru působili, se 45% respondentů (n=59) těmito radami řídilo nebo spíše řídilo, dalších 40,5% respondentů (n=53) se jimi řídilo pouze někdy, tj. aspoň někdy se rodičovskými radami a doporučeními řídilo 85,5% respondentů (n=112).

Tabulka 5 ukazuje, nakolik se respondenti výzkumu chovají v souladu s rodičovskými radami v současné době. Při porovnání této a předchozí tabulky je možné vidět mírný nárůst odpovědí směrem k „porušování“ rodičovských pravidel. Jestliže se v minulosti těmito pravidly řídilo nebo spíše řídilo 45% (n=59) respondentů, v současné době se jimi řídí 34,5% (n=45) z nich.

Odpověď	Počet (n)	Celkově (%)	Platných odpovědí (%)
Neodpověděl/a	7	5,1	---
Vůbec se neřídím	15	10,9	11,5
Spíše se neřídím	20	14,6	15,4
Někdy ano, někdy ne	50	36,5	38,5
Spíše se jimi řídím	35	25,5	26,9
Řídím	5	3,6	3,8
Rád/a bych se jimi neřídil/a, ale nemohu si pomoct	5	3,6	3,8
Celkem	137	100,0	

Tabulka 5: Chování respondentů v souladu s rodičovskými radami v současné době.

6.1.4 Statistické stanovisko k hypotéze č. 1

Mladí lidé z tohoto vzorku vnímají vliv sexuální výchovy v rodině jako něco, co ovlivňuje jejich intimní život zhruba v polovině případů. Na 5% hladině významnosti bylo potvrzeno, že tento vliv vnímají spíše ženy než muži.

6.2 Přenositelnost názoru rodičů na názor dítěte ohledně antikoncepce, interrupce a zahájení pohlavního života.

Druhá hypotéza byla sledována pomocí otázek:

- Ten, kdo se mnou hovořil o antikoncepci, o ní hovořil jako o něčem: vhodném/nevhodném/nepřípustném…
- Ten, kdo se mnou hovořil o interrupci, o ní hovořil jako o něčem: možném/ nevhodném/nepřípustném…
- Ten, kdo se mnou hovořil o souloži, ji dával do souvislosti s emočním vztahem/podmiňoval manželstvím/věkem…
- Jaký máte názor na soulož mimo manželství, resp. na soulož před jeho uzavřením?
- Jaký máte názor na antikoncepci?
- Jaký máte názor na interrupci?

V následujících tabulkách je porovnáván prezentovaný názor rodičů a současný názor respondentů výzkumu k jednotlivým výše uvedeným otázkám sexuality.

6.2.1 Antikoncepce

Tabulka 6 ukazuje, že většina (n=94) respondentů považuje antikoncepci za nutnou a sama se aktivně chrání. Jako vhodnou/nutnou ji také prezentovala většina rodičů (n=107).

		Vlastní názor na antikoncepci					Celkem
		Neodpo-věděl/a	Antikoncepci neuznávám	Uznávám pouze přirozené metody	Antikoncepce je nutná, ale nechávám ji na partnerovi	Antikoncepce je nutná, chráním se	
Názor rodičů	Vhodná/ nutná	1	0	8	18	80	107
	Nevhodná	0	1	3	1	6	11
	Nepřípustná	0	0	1	1	0	2
	Nehovořil	3	0	1	5	8	17
Celkem		4	1	13	25	94	137

Tabulka 6: Souvislost mezi postojem k antikoncepci prezentovaným rodiči a názorem respondenta.

Dále je z tabulky vidět, že 68,6% osob (n=94), které se k antikoncepci staví jako k něčemu nutnému a sami se aktivně chrání, rodiče prezentovali antikoncepci jako něco vhodného či nutného v 85,1% případů (n=80). Tato pozitivní souvislost byla potvrzena i na 5% hladině významnosti.

6.2.2 Interrupce

Tabulka 7 ukazuje, že většina rodičů (n=66), kteří o interrupci hovořili, ji prezentovali jako možné řešení nechtěného těhotenství. Také větší část (n=84) respondentů ji vnímá jako možnost při řešení své vlastní situace.

		Vlastní názor na interrupci					Celkem
		Neodpověděl/a	Neuznávám	Pouze ze zdravotních důvodů	Přijatelné pouze pro druhé	Přijatelné	
Názor rodičů na interrupci	Neodpověděl/a	0	0	0	2	4	6
	Možné	1	2	6	9	48	66
	Nevhodné	0	1	6	1	3	11
	Nepřípustné	0	1	5	3	1	10
	Nehovořil	4	0	7	5	28	44
Celkem		5	4	24	20	84	137

Tabulka 7: Souvislost mezi postojem k interrupci prezentovaným rodiči a názorem respondenta.

Z tabulky je možné vidět, že u 61,3% respondentů (n=84), kteří považují interrupci za možné řešení svého nebo partnerčina nechtěného těhotenství, jim ve 58,3% případů (n=48) rodiče prezentovali interrupci jako možné řešení nechtěného těhotenství. Tato souvislost byla na 5% hladině významnosti shledána jako statisticky významná.

6.2.3 Předmanželský sex

Z tabulky 8 je možné vidět, že většina (n=102) respondentů, považuje předmanželský sex za přirozený, a stejně tak většina (n=101) rodičů.

		Vlastní názor na předmanželský sex						Celkem
		Neodpo-věděl/a	Nepři-jatelné	Souložím, ale mám zde etické dilema	Realizuji pouze nekoitální aktivity	Mám zde etická dilemata, nesouložím	Přirozené	
Názor rodičů	Podmínka manželství – NE	3	13	6	4	4	101	131
	Podmínka manželství – ANO	0	2	2	1	0	1	6
Celkem		3	15	8	5	4	102	137

Tabulka 8: Souvislost mezi názorem rodičů na předmanželský sex a názorem respondenta.

Jak vidíme v tabulce, jako přirozený způsob sexuálního života ho uvedlo 74,5% respondentů (n=102). U těch, kdo soulož mimo manželství považují za přirozenou, ji rodiče nepodmiňovali manželstvím. Nicméně i ti, kteří ji měli takto podmíněnou, tímto způsobem souloží. Nebyla tedy prokázána statisticky významná souvislost mezi tím, zda byla v rodině respondentů soulož podmiňována manželstvím či nikoliv, a tím, jak se k této otázce staví sami respondenti.

6.2.4 Statistické stanovisko k hypotéze č. 2

Na 5% hladině významnosti existuje v tomto vzorku pozitivní souvislost mezi názorem, který ohledně antikoncepce a interrupce prezentují rodiče, a názorem, který zastávají respondenti výzkumu, pokud rodič prezentoval oba momenty jako vhodné, přirozené či legitimní. V případě, že rodič považoval antikoncepci a interrupci za něco nepřípustného, neprokázala se tendence řídit se jeho názorem. U předmanželského sexu se tato souvislost neprokázala v žádném ohledu.

6.3 Vliv sexuální výchovy na chování respondenta s ohledem na zvolenou formu komunikace

Tato hypotéza byla sycena otázkami:

- Způsob, jakým s Vámi hovořila matka, Vám: vyhovoval/nevyhovoval…
- Způsob, jakým s Vámi hovořil otec, Vám: vyhovoval/nevyhovoval…
- Způsob, jakým s Vámi matka hovořila o sexualitě, byl založen na: příkazech/doporučeních/vlastní zkušenosti…
- Způsob, jakým s Vámi otec hovořil o sexualitě, byl založen na: příkazech/doporučeních/vlastní zkušenosti …
- O rodičovských radách a doporučeních jste si v době, kdy Vám je dávali myslel/a, že jsou: rozumné a srozumitelné/nesrozumitelné/nesmyslné…

- Co si o nich myslíte dnes: v průběhu let pro mě byly velmi užitečné/některé byly užitečné, jiné ne/byly nesmyslné, neužitečné…

- Rodičovskými radami jste se tehdy: vůbec neřídil/a/spíše neřídil/a /spíše řídil/a…

- Rodičovskými radami se v současné době řídíte: vůbec neřídím/spíše neřídím/spíše řídím…

Posouzení této hypotézy spočívalo v několika kritériích, která byla porovnávána s tím, nakolik se respondenti chovali a chovají ve shodě s tím, co jim předkládali rodiče. Posuzovalo se, jestli respondenti dostali dle svého přesvědčení od rodičů dostatek informací, zda jim rodičovský přístup vyhovoval a dále na jakém způsobu komunikace byl jejich přístup založen. Tato kritéria byla porovnávána s tím, nakolik se respondent chová v souladu s rodičovskými radami v současné době a nakolik se choval ve shodě s nimi tehdy, když tyto rady dostával. Protože se však ukázalo, že chování respondentů je v čase poměrně stabilní, tabulkové srovnání uvádím pouze u prvního kritéria.

6.3.1 Úplnost/neúplnost informací

V tabulce 9 a 10 byla porovnávána percipovaná ne/dostatečnost informací ohledně sexuality s tím, nakolik se respondent choval a chová v souladu s rodičovskými radami. Komplexnost informací získaných od rodičů byla hodnocena respondenty z dnešního pohledu.

		Vliv rodičovských rad v minulosti							Celkem
		Neodpo-věděl/a	Vůbec ne	Spíše ne	Někdy	Spíše ano	Ano	Rád/a bych se jimi neřídil/a	
Hodnocení rad	Dostatečné	3	0	3	36	30	6	4	82
	Nedostatečné	3	9	7	17	14	4	1	55
Celkem		6	9	10	53	44	10	5	137

Tabulka 9: Posouzení vlivu rodičovských rad na chování respondenta v minulosti s ohledem na jejich dostatečnost/nedostatečnost.

Jak vyplývá z tabulky 9, celkově hodnotili respondenti informace, které dostaly od rodičů, jako dostatečné v 59,9% případů (n=82). Na základě dalšího srovnání se ukázalo, že respondenti častěji považovali rodičovské rady za takové, tj. dostatečné, pokud pro ně byly zároveň rozumné a srozumitelné. A dále, pokud je z dnešního pohledu hodnotí tak, že jim v průběhu let byly užitečné (n=36), hodnotí je zároveň jako dostatečné (n=29).

V tabulce 10, vidíme, že pokud respondenti hodnotili rady toho, kdo s nimi hovořil o sexualitě, jako dostatečné, řídí se jimi dodnes více než ten, kdo je hodnotil jako nedostatečné. Z 82 respondentů, kteří takto hodnotili rady svých rodičů, se těmito radami spíše řídí nebo řídí 35,4% (n=29), zatímco ti, kteří hodnotili tyto rady jako nedostatečné, se jimi spíše nebo úplně řídí jen v 29,1% případů (n=16). Tento rozdíl však nebyl statisticky významný.

		Vliv rodičovských rad v současné době							Celkem
		Neodpo-věděl/a	Vůbec ne	Spíše ne	Někdy	Spíše ano	Ano	Rád/a bych se jimi neřídil/a	
Hodnocení rad	Dostatečné	4	3	11	35	23	3	3	82
	Nedostatečné	3	12	9	15	12	2	2	55
Celkem		7	15	20	50	35	5	5	137

Tabulka 10: Posouzení vlivu rodičovských rad na chování respondenta v současné době s ohledem na jejich dostatečnost/nedostatečnost.

Při porovnání toho, nakolik se respondenti řídili radami rodičů v době, kdy od nich dostávali rady a doporučení ohledně sexuality a toho, nakolik se jimi řídí nyní, vidíme, že nedochází k výraznému posunu hodnot. Kdo se rodičovskými radami řídil nebo spíše řídil v minulosti (n=40), se jimi ve své dospělosti řídí v podobné míře (n=29).

6.3.2 Smysluplnost a srozumitelnost informací a rad

Tabulka 11 popisuje, nakolik se nyní respondenti výzkumu chovají v souladu s rodičovskými radami a doporučeními v souvislosti s tím, jak je hodnotí z hlediska srozumitelnosti a smysluplnosti.

		Vliv rodičovských rad v současnosti							Celkem
		Neodpověděl/a	Vůbec ne	Spíše ne	Někdy	Spíše ano	Ano	Rád/a bych se jimi neřídil/a	
Percepce rodičovských rad	Rozumné a srozumitelné	2	0	13	29	26	5	2	77
	Srozumitelné ale nepoužitelné	0	3	3	3	1	0	1	11
	Nesmyslné	0	3	0	0	0	0	1	4
	Nesrozumitelné	0	2	1	0	1	0	0	4
	Některé rozumné, jiné nepřijatelné	1	6	4	21	8	0	1	41
Celkem		3	14	21	53	36	5	5	137

Tabulka 11: Srovnání vlivu rodičovských rad a jejich hodnocení.

Tabulka 11 ukazuje, že ti, kteří hodnotili rodičovské rady jako rozumné a srozumitelné, se jimi spíše řídí nebo řídí v 43,4% případů (n=33) a aspoň někdy se jimi řídí v 81,6% případů (n=52). Ti, kteří je hodnotili jako srozumitelné, ale nepoužitelné, se jimi řídí nebo spíše řídí v 18,2% případů (n=2) a aspoň někdy řídí v 45,5% případů (n=5). Pokud je respondenti hodnotili jako nesmyslné nebo nesrozumitelné, řídí se jimi ve 25% případů (n=1). Ti, kteří je hodnotili jako částečně rozumné a částečně nepřijatelné, se jimi řídí nebo spíše řídí ve 22% případů (n=9) a aspoň někdy řídí v 73,1% případů (n=30).

Z těchto údajů vyplývá, že ti, kteří hodnotí rady rodičů jako rozumné a srozumitelné, se jimi řídí více, než respondenti, kteří rodičovské rady hodnotí jiným způsobem. Tento rozdíl byl zaznamenán na 5% hladině významnosti.

6.3.3 Celkové hodnocení komunikace – vyhovovalo/nevyhovovalo

V následujících tabulkách je uvedeno celkové hodnocení komunikace rodičů ze strany respondentů výzkumu. Jejich hodnocení je srovnáváno s efektivitou rodičovských rad a doporučení, tedy tím, nakolik se ve shodě s tímto respondenti chovají. V této části je zvlášť porovnáván přístup matky a přístup otce.

Tabulka 12 ukazuje, že u respondentů, se kterými o sexualitě hovořila matka (n=89), byl její způsob komunikace vyhovující v 79,8% případů. Z této podskupiny respondentů se radami rodičů v současné době řídí či spíše řídí 39,4% (n=28), aspoň někdy 81,7% (n=58). Z tabulky je také možné vyčíst, že 35% (n=48) matek s respondenty o sexualitě nehovořilo.

		Percepce komunikace matky				Celkem
		Vyhovoval	Nevyhovoval	Nehovořila-vyhovovalo	Nehovořila-nevyhovovalo	
Vliv rodičovských rad v současnosti	Neodpověděl/a	1	0	4	2	7
	Vůbec ne	2	3	7	3	15
	Spíše ne	10	4	5	1	20
	Někdy	30	5	10	5	50
	Spíše ano	24	5	4	2	35
	Řídil/a	4	1	0	0	5
	Rád/a bych se jimi neřídil/a	0	0	3	2	5
Celkem		71	18	33	15	137

Tabulka 12: Hodnocení komunikace matky vyhovovalo/nevyhovovalo a vliv na chování v současné době.

Dále vyplynulo, že ti, kterým způsob sexuální výchovy ze strany matky vyhovoval, se nyní chovají ve větší shodě s tím, co jim matka předávala, než ti, kterým tento způsob nevyhovoval. Tento rozdíl byl potvrzen na 5% hladině významnosti.

Tabulka 13 je obdobou tabulky předešlé s tím rozdílem, že hovořícím rodičem byl otec.

		Percepce komunikace otce					Celkem
		Neodpo-věděl/a	Vyhovoval	Nevyho-voval	Nehovořil-vyhovovalo	Nehovořil-nevyhovovalo	
Vliv rodičovských rad v současnosti	Neodpo-věděl/a	0	0	0	5	2	7
	Vůbec ne	0	2	1	7	5	15
	Spíše ne	0	6	3	11	0	20
	Někdy	1	10	4	29	6	50
	Spíše ano	0	13	1	16	5	35
	Řídil/a	0	1	0	3	1	5
	Rád/a bych se jimi neřídil/a	0	0	0	3	2	5
Celkem		1	32	9	74	21	137

Tabulka 13: Hodnocení komunikace otce vyhovovalo/nevyhovovalo a vliv na chování v současné době.

Tabulka ukazuje, že pokud s respondenty hovořil otec (n=41), 78% z nich (n=32) jeho způsob komunikace vyhovoval. Z tohoto počtu se rodičovskými radami řídilo 43,8% (n=14) osob a aspoň někdy dalších 10, tj. 75% osob. Na 5% hladině významnosti však nebyl prokázán statisticky významný rozdíl mezi touto skupinou a ostatními skupinami.

Při porovnání tabulky 12 a 13 zjistíme, že zatímco matky hovořily se svými dětmi v 65% případů, otcové hovořili s respondenty pouze v 29,9% případů.

6.3.4 Zvolená forma komunikace

Níže je podrobněji popsán způsob, jakým rodiče s respondenty výzkumu o sexualitě hovořili, a to, nakolik je jejich chování v souladu s rodičovskými radami. Opět je zde zvlášť posuzována komunikace ze strany matky a komunikace ze strany otce.

Následující tabulka 14 ukazuje, že způsob komunikace je matek založen především na doporučeních, radách a vlastní zkušenosti. Podíl doporučení tvoří skoro polovinu, tj. 48,3%, a vlastní zkušenost třetinu, tj. 28%.

		Vliv rodičovských rad v současnosti							Celkem
		Neodpo-věděl/a	Vůbec ne	Spíše ne	Někdy	Spíše ano	Řídil/a	Rád/a bych se jimi neřídil/a	
Způsob komunikace matek	Příkazy	0	0	2	1	4	1	2	10
	Doporučení	0	3	11	28	24	5	0	71
	Zkušenost	1	2	7	16	13	2	0	41
	Pozitivní příklad	0	0	3	4	7	0	0	14
	Negativní příklad	0	1	2	4	4	0	0	11
Celkem		1	6	25	53	52	8	2	147

Tabulka 14: Forma komunikace matek a vliv jejich rad v současnosti.

Na hladině významnosti 5% se prokázalo, že ti z respondentů, se kterými matky hovořily formou rad a doporučení, se těmito radami dodnes řídí více než ti, se kterými byly hovory o sexualitě vedeny jinou formou.

Tabulka 15 ukazuje, že u otců je tomu stejně. Nejvíce zastoupené modely komunikace jsou doporučení, rady a vlastní zkušenost. Ta zaujímá 27,6%, tj. stejně jako u matek třetinu. Rady otcové dávají v 50% případů.

		Vliv rodičovských rad v současnosti							Celkem
		Neodpo-věděl/a	Vůbec ne	Spíše ne	Někdy	Spíše ano	Řídil/a	Rád/a bych se jimi neřídil/a	
Způsob komunikace otců	Příkazy	0	0	1	0	1	0	1	3
	Doporučení	0	1	6	10	11	1	0	29
	Zkušenost	0	2	6	6	2	0	0	16
	Pozitivní příklad	0	0	1	2	4	0	0	7
	Negativní příklad	0	0	3	0	0	0	0	3
Celkem		0	3	17	18	18	1	1	58

Tabulka 15.: Forma komunikace otců a vliv jejich rad v současnosti

Ve skupině respondentů, kteří uvedli, že s nimi o sexualitě hovořili otcové, nebyly prokázány žádné statisticky významné rozdíly mezi formou, jakou byla komunikace vedena, a tím, nakolik se v dospělosti respondenti chovají ve shodě s těmito radami.

6.3.5 Statistické stanovisko k hypotéze č. 3

Na hladině významnosti 5% se prokázalo, že ti, kteří hodnotili rady rodičů jako rozumné a srozumitelné, se jimi v dospělosti řídí více než ti, kterým byly podány informace nesrozumitelnou formou nebo pro ně byly nesmyslné. Vliv úplnosti či neúplnosti podaných informací prokázán nebyl. Dále bylo na hladině významnosti 5% prokázáno, že pokud matky pojmou sexuální výchovu dítěte formou rad a doporučení, je to více efektivní než forma příkazů a zákazů. U otců se žádné statisticky významné rozdíly neprokázaly.

6.4 Vliv sexuální výchovy v rodině na prožívání vlastního sexuálního života

Poslední hypotéza byla ověřována otázkami:

- Ten, kdo se mnou hovořil o antikoncepci, o ní hovořil jako o něčem: vhodném/nevhodném/nepřípustném ...
- Jak často máte při souloži pocit uspokojení?
- Dokážete se svým partnerem hovořit o svých sexuálních potřebách?
- Ten, kdo se mnou hovořil o interrupci, o ní hovořil jako o něčem: možném/nevhodném/nepřípustném…
- Pokud jste měl/a nějakou otázku nebo problém týkající se sexuality, přijít za rodičem: bylo možné za oběma rodiči/bylo možné za matkou/bylo možné za otcem…
- Se svým sexuálním životem jste aktuálně: velmi spokojena/spíše spokojena/spíše nespokojena…
- Iniciativa k hovoru vycházela: od matky/ode mě k matce/od otce…

V rámci ověřování této hypotézy byla posuzována souvislost mezi prezentovaným názorem rodičů ohledně antikoncepce a interrupce a pocitem uspokojení respondentů v sexuálním životě. Dále byla ověřována souvislost mezi schopností respondentů hovořit s partnerem o sexualitě, spokojeností v intimním životě a přístupností rodičů a tím, od koho v rámci primární rodiny vycházela iniciativa k hovorům o sexualitě. Také byla hledána kauzalita mezi formou komunikace rodičů a spokojeností respondentů v sexuálním životě.

6.4.1 Prezentovaný názor rodičů na antikoncepci a interrupci

Tabulka 16 porovnává prezentovaný názor rodičů ohledně antikoncepce s tím, nakolik respondenti výzkumu zažívají pocit uspokojení při souloži.

		Prezentovaný názor rodičů na antikoncepci				Celkem
		Vhodné-nutné	Nevhodné	Nepřípustné	Nehovořil	
Pocit uspokojení při souloži	Neodpověděl/a	2	2	1	3	8
	Pokaždé	66	4	0	9	79
	Polovina	25	2	1	3	31
	Občas	12	2	0	1	15
	Nikdy	2	1	0	1	4
Celkem		107	11	2	17	137

Tabulka 16: Souvislost názoru rodičů na antikoncepci s pocitem uspokojení ze sexu u respondentů.

Tabulka 16 ukazuje, že ze 79 respondentů, kteří uvedli, že zažívají pocit uspokojení při souloži pokaždé, patří 83,5% (n=66) z nich zároveň do skupiny těch, jimž rodiče předkládali antikoncepci jako nutnou. A dále, že ve skupině těch, kterým byla antikoncepce prezentována tímto způsobem, dosahuje uspokojení aspoň v polovině případů 85% z nich.

Na 5% hladině významnosti bylo prokázáno, že ti, kterým byla antikoncepce prezentována jako vhodná a nutná, dosahují ve větší míře pocitu uspokojení při souloži než ti, kterým byla antikoncepce prezentována jiným způsobem.

Stejným porovnáváním se dále ukázalo, že prezentovaný rodičovský postoj k interrupci nemá přímou souvislost s uspokojivým prožíváním vlastní sexuality.

6.4.2 Percipovaná přístupnost rodičů

Tabulka 17 uvádí souvislost respondentovy schopnosti hovořit s partnerem o sexualitě s tím, nakolik respondent vnímal, že jsou rodiče ne/přístupní k hovoru o sexualitě. Také bylo porovnáváno, zda na schopnost hovořit s partnerem o sexualitě má vliv to, od koho vychází v rámci primární rodiny iniciativa k hovorům o sexualitě.

		Přístupnost rodičů k hovorům o sexualitě					Celkem
		Neodpověděl/a	Dostupní oba rodiče	Dostupná matka	Dostupný otec	Oba rodiče nedostupní	
Schopnost hovořit s partnerem o sexu	Neodpověděl/a	1	0	4	0	1	6
	Ano	0	35	19	0	11	65
	Spíše ano	0	21	25	1	7	54
	Spíše ne	0	5	3	0	2	10
	Ne	0	1	0	0	1	2
Celkem		1	62	51	1	22	137

Tabulka 17: Souvislost respondentovy schopnosti hovořit s partnerem o sexualitě a dostupnosti rodičů.

Ze srovnání vyplývá, že ze 79 osob, které uvedly, že dosahují při každé souloži pocitu uspokojení, 62% z nich (n=49) také hodnotilo, že se dokáže se svým partnerem bavit o svých sexuálních potřebách, a dalších 25 osob uvedlo, že se s ním o těchto věcech dokáže bavit většinou (spíše ano).

Bylo prokázáno, že ti, kdo měli z primární rodiny zkušenost, že se v otázkách sexuality mohli obrátit buď na oba rodiče, nebo na matku, jsou nyní více schopni hovořit se svým partnerem o sexu. Tato souvislost byla prokázaná na 5% hladině významnosti.

Nebyla ale prokázána souvislost mezi schopností jedince hovořit s partnerem o sexualitě a tím, od koho v rámci rodiny vycházela iniciativa k hovorům o sexualitě.

Tabulka 18 porovnává spokojenost s vlastním sexuálním životem s přístupností rodičů k hovorům o sexualitě.

		Přístupnost rodičů k hovorům o sexualitě					Celkem
		Neodpověděl/a	Dostupní oba rodiče	Dostupná matka	Dostupný otec	Oba rodiče nedostupní	
Spokojenost s vlastním sexuálním životem	Neodpověděl/a	0	0	3	0	0	3
	Ano	0	33	20	1	10	64
	Spíše ano	0	21	21	0	8	50
	Spíše ne	0	5	6	0	2	13
	Ne	1	3	1	0	2	7
Celkem		1	62	51	1	22	137

Tabulka 18: Souvislost prožívání sexuality a dostupnosti rodičů.

Jak je možné vidět, přímá souvislost mezi vnímanou otevřeností rodičů k diskusi o otázkách sexuality a spokojeností ve vlastním sexuálním životě nebyla statisticky prokázána. Z tabulky je ale patrné, že ti, kteří jsou ve svém sexuálním životě spokojeni, se v rámci primární rodiny měli v těchto otázkách na koho obrátit.

6.4.3 Forma komunikace rodičů

Dále byla srovnávána forma komunikace rodičů a spokojenost respondentů v sexuálním životě. Ukázalo se, že forma rad a doporučení je pro respondenty vyhovující, ale nebyla prokázána souvislost mezi formou komunikace při sexuální výchově v rodině a prožíváním vlastní sexuality.

6.4.4 Statistické stanovisko k hypotéze č. 4

Na hladině významnosti 5% bylo prokázáno, že ti, kteří pociťovali v rámci primární rodiny možnost se v otázkách sexuality obrátit na matku, nebo oba rodiče, jsou více schopni hovořit o sexualitě se svým partnerem. Dále bylo prokázáno, že ti, kterým rodiče prezentovali antikoncepci jako vhodnou a nutnou, jsou statisticky významně spokojenější v sexuálním životě, než ostatní skupiny respondentů.

Výsledky dále naznačují, že ti, kteří měli možnost přijít v otázkách sexuality aspoň za některým z rodičů, jsou v sexuálním životě spokojenější. Tato skutečnost ale nebyla na tomto vzorku ověřena na příslušné hladině významnosti.

7 Interpretace výsledků

7.1 Percepce vlivu sexuální výchovy v rodině na vlastní život

Na základě výzkumu se ukázalo, že 53% respondentů výzkumu vnímá sexuální výchovu v rodině jako zásadní faktor ovlivňující jejich sexuální život. Jedná se tedy zhruba o polovinu respondentů. Dále se však ukázalo, že pouze 42,7% z nich si na rodiče a jejich rady vzpomnělo ve chvíli, kdy uvažovali o zahájení intimního života. Zdálo by se tedy, že respondenti vliv sexuální výchovy v rodině nadhodnocují. Vliv na odpověď respondentů může mít to, že se jedná o osoby s vyšším vzděláním, přičemž v této skupině bývá, podle mého názoru, obvykle povědomí o vlivech primární rodiny na život jedince více zvědomělé.

Stejné údaje, 53% a 42,7%, ale také hovoří o tom, že u většiny z těch, kteří přiznávají vliv sexuální výchovy na svůj život, došlo zároveň ke zpřítomnění rodičovských rad při zahajování intimního života. Tento podíl tvoří 78,9%. Z toho tedy můžeme usoudit, že efektivita sexuální výchovy v rodině je, bez ohledu na to, zda v pozitivním nebo negativním smyslu, vysoká. Skutečnost, že si větší část respondentů (52,3%) na tyto rady a doporučení nevzpomněla, koresponduje s tím, že zhruba polovina respondentů výzkumu vliv rodičovské sexuální výchovy nevnímá.

Zajímavým zjištěním je, že více vnímají rodičovský vliv na svůj intimní život ženy, které ho zároveň hodnotí pozitivněji. Údaje o menší spokojenosti mužů se sexuální výchovou v rodině mohou souviset s tím, že s dětmi o sexualitě více hovoří matky, naopak otcové v této činnosti vysoce zaostávají. Jinými slovy, zatímco s dcerami hovoří genderově příslušný rodič – matka, se syny hovoří také matka, což není tolik uspokojující a zároveň i méně efektivní, protože muži vnímají, že je tyto

rozhovory ovlivnily méně než ženy. Jiné vysvětlení toho, proč muži vnímají vliv sexuální výchovy v rodině méně než ženy, může být, že matky o sexualitě hovoří více s dcerami než se syny.

78,9% z těch, kteří na sobě vnímají vliv sexuální výchovy, ho hodnotí pozitivně. Toto číslo může vést k domněnce, že pokud už rodiče provádí sexuální výchovu, vedou ji tak, že je s ní dítě spokojeno nebo spíše spokojeno. Může to ale zároveň znamenat, že ti, kteří ji hodnotí skutečně negativně, její vliv ani nepřiznávají. Počet těch, kteří ji sice vnímají, ovšem negativně, je poměrně malý – 11,2%. Stejně tak malé je i procento osob, které si na rodičovské rady vzpomnělo při zahajování intimního života, ale nejednalo ve shodě s nimi a důsledkem pro ně byly nepříjemné pocity – 5,3%. Nabízí se však vysvětlení, že vzorek respondentů je složen pouze z osob, jejichž sexualita je víceméně bezproblémová nebo jsou tyto problémy uvědomělé a částečně či zcela zpracované a vyplňovat dotazník zaměřený na sexualitu pro ně není ohrožující.

Porovnáme-li procento respondentů, které si vzpomnělo na rady rodičů při zahajování sexuálního života (42,7%) s procentem těch, kteří jednali ve shodě s nimi (45%), musíme dojít k závěru, že všichni ti, kdo si na rodiče vzpomněli a někteří další, kteří si na ně ani nevzpomněli, se následně chovali nebo spíše chovali ve shodě s nimi. Vzhledem k tomu, že 34,5% respondentů se ve shodě s nimi chová i v současnosti, může se toto číslo interpretovat buď tak, že pouze třetina respondentů se v současné době chová ve shodě s radami rodičů, což není údaj nijak výrazný, nebo tak, že tři čtvrtiny (76,3%) z těch, kteří se chovali ve shodě s rodičovskými radami v minulosti, se tak chovají i dnes, a tedy že se z vlivu rodičů velice těžko vystupuje.

Nelze však opomenout ani fakt, že přímou odpověď – „Ano, vzpomněl jsem si na rady rodičů při iniciování pohlavního života a choval jsem se ve shodě s nimi“ - zvolilo pouze 26,7% respondentů. Zatímco při hodnocení dlouhodobé perspektivy, kdy byli respondenti tázáni, zda se v období, kdy s nimi rodiče ohledně sexuality hovořili, chovali ve shodě s nimi, zvolilo kladnou odpověď 45%. Můžeme se domnívat, že ve chvíli, kdy respondenti uvažovali o zahájení pohlavního života nebo

do něho vstupovali, byl vliv rodičů menší, než v průběhu jejich aktivního sexuálního života během dospívání. Tedy, že vliv rodičovských rad roste během dospívání, ale během dospělosti prochází určitou korekcí, po níž opět klesá.

Závěrečné shrnutí: Celkově lze tedy říci, že více jak polovina respondentů výzkumu vnímá vliv sexuální výchovy v rodině na svůj intimní život. Větší význam přisuzují tomuto aspektu výchovy ženy. Dále můžeme také konstatovat, že více jak třetina respondentů ho vnímá jako významný i v současné době, neboť se chová ve shodě s rodičovskou výchovou.

7.2 Přenositelnost názoru rodičů na názor dítěte

Na základě výzkumu se prokázalo, že existuje pozitivní souvislost mezi prezentovaným názorem rodičů k **antikoncepci** a tím, jaký názor zastávají jejich děti a jaké mají antikoncepční chování, pokud jim rodič antikoncepci prezentuje jako opatření vhodné a nutné. Ukázalo se totiž, že tři čtvrtiny respondentů (74,8%), kteří byli vychováváni v tom, že antikoncepce je vhodná nebo nutná při aktivním sexuálním životě, nyní zastávají stejný názor a sami se aktivně chrání.

Zajímavým zjištěním je, že tři ze čtyř respondentů, kteří neodpověděli na otázku směřující k vlastnímu názoru na antikoncepci, patří do skupiny respondentů, se kterými o antikoncepci nikdo nehovořil (n=17). Tento výsledek může naznačovat např. nejasný názor na antikoncepci, ostych spojený buď s tímto tématem, nebo s tím, jaký názor na ni respondenti zastávají, popř. to, že tito respondenti zatím sexuálně nežijí. Zároveň se ale tato skupina osob, vyjma jednoho případu, rozložila do dvou položek – považuji antikoncepci za nutnou a sám se aktivně chráním (n=8) a považuji antikoncepci za nutnou, ale nechávám ji na partnerovi (n=5). Tento výsledek lze interpretovat v souladu se vzrůstajícím antikoncepčním chováním, bez ohledu na podnětnost rodinného prostředí.

Z výsledku výzkumu vyplývá, že rodiče, kteří prezentovali antikoncepci jako nepřípustnou (n=2), byli v ovlivnění názoru dítěte úspěšnější než ti, kteří ji prezentovali pouze jako nevhodnou (n=11). Zatímco z této skupiny osob jich nyní

více jak polovina (n=6) považuje antikoncepci za nutnou a sama se aktivně chrání, z první skupiny nezvolil tuto možnost nikdo. Vzhledem k naprosto zanedbatelnému vzorku jde však pouze o spekulaci.

Celkově lze říci, že i v těch případech, kdy rodič prezentoval antikoncepci jako nevhodnou nebo nepřípustnou, nebyla u respondentů tohoto vzorku statisticky prokázána tendence jednat ve shodě s tímto postojem rodiče. Tento údaj můžeme přičítat vzrůstajícímu antikoncepčnímu jednání.

Jak se ukázalo, názor na **umělé přerušení těhotenství** u rodičů také pozitivně souvisí s názorem respondentů výzkumu, tj. jestliže rodiče prezentovali interrupci jako možné řešení nechtěného těhotenství, respondenti výzkumu ji obvykle považovali za přijatelnou variantu i pro řešení své vlastní situace.

V rámci výzkumu bylo zjištěno vysoké procento respondentů, s nimiž o interrupci nikdo nehovořil, což může být způsobeno tím, že u chlapců se obvykle nejednalo o příliš diskutované téma. O interrupci se hovořilo s chlapci pouze v 51,2% případů, zatímco s dívkami se o ní hovořilo v 77,3% případů. Zajímavé však je, že na otázku, zda s nimi někdo z rodiny hovořil o interrupci, pozitivně odpovědělo pouze 38,7% respondentů. Na otázku, jak jim bylo téma podáváno, zvolilo variantu, že s nimi o interrupci nikdo nehovořil, pouze 33,6% dotázaných. Nabízejí se dvě možná vysvětlení. Buď s nimi o interrupci hovořil někdo jiný, nebo nejsou témata, o kterých rodiče s respondenty hovořili, v současné době v popředí jejich pozornosti a zpřítomňují se pouze při pobídnutí. Podobně jako tomu bylo v případě antikoncepce, většina respondentů, se kterými o interrupci nikdo nehovořil, se nyní přiklání k možnosti interrupce jako nožného řešení své situace.

Pokud rodič interrupci prezentoval jako nevhodné či nepřípustné řešení, nebyla, stejně jako u antikoncepce, prokázána tendence jednat ve shodě s tímto názorem. V tomto případě lze uvažovat o tom, že do rozhodování o případném ukončení nechtěného těhotenství vstupují výrazněji jiné momenty, jako je pociťovaná ekonomická, partnerská a sociální situace.

I v případě interrupce dochází k tomu, že pokud ji rodič prezentuje jako něco nepřípustného, je v předání tohoto názoru úspěšnější než ten, který ji prezentuje pouze jako nevhodnou. Přestože jde opět o zanedbatelný vzorek, byla efektivita striktního odmítnutí interrupce menší, než efektivita téhož přístupu u antikoncepce.

Jestliže byla jedenácti respondentům interrupce prezentována jako něco nevhodného a deseti jako něco nepřípustného, v případě první skupiny se tři respondenti kloní k variantě – přijatelné řešení při nechtěném otěhotnění, u druhé skupiny pouze jeden. V dalších variantách odpovědí je rozložení podobné.

U otázky, zda je pro respondenty výzkumu přijatelné **souložit před uzavřením manželství**, se neukázala souvislost mezi tím, jestli to tak prezentovali také rodiče či nikoliv. Naprostá většina rodičů pohlavní styk manželstvím nepodmiňovala, také většina respondentů ji považuje za přirozenou aktivitu. Zhruba pro 20,6% respondentů se však stále jedná o věc problematickou, nebo pro ně nevhodnou. Vliv rodičů na děti v otázce předmanželského sexu je tedy zdaleka nejslabší. Můžeme se proto domnívat, že s rostoucím věkem vliv rodičů v tomto případě oslabuje, a to např. díky provedené korekci rodičovských názorů, ujasnění si vlastních postojů apod.

Závěrečné shrnutí: Prokázala se souvislost mezi názorem, jaký mají respondenti výzkumu ohledně antikoncepce a interrupce, a názorem, který jim předkládali rodiče. Ovšem pouze v případech, kdy jim rodiče tyto momenty prezentovali jako vhodné u antikoncepce či přípustné u interrupce. Tato souvislost se ale neprokázala u názoru na vhodnost či nevhodnost předmanželského pohlavního styku. Antikoncepční chování se v tomto vzorku ukázalo jako vysoce ovlivnitelné. Následující dva momenty, interrupce a předmanželský sex, se oba pojí se širokými etickými souvislostmi, a přenositelnost byla potvrzena pouze u interrupce.

7.3 Efektivita sexuální výchovy s ohledem na zvolenou formu komunikace

Výzkum nepotvrdil, že by se respondenti chovali ve větší shodě se sexuální výchovou rodičů, jejichž rady považovali za z dnešního pohledu dostatečné. Je tedy

patrné, že komplexnost podaných informací neměla v tomto vzorku příliš velký vliv na efektivitu sexuální výchovy.

Respondenti se více řídili těmi radami, které považovali za srozumitelné a rozumné. Jako takové, tedy čistě pozitivně, je hodnotilo 55,9% respondentů. Dalších 30,1% respondentů je hodnotilo aspoň někdy jako rozumné a jindy nepřijatelné. Nadpoloviční většina respondentů tudíž hodnotila rady rodičů jako rozumné a srozumitelné. Tento údaj se můžeme pokusit vysvětlit dvěma způsoby. Buď náš vzorek sestával z osob s funkční sexuální výchovou, nebo vzhledem ke komplexnímu působení rodičů a tomu, že sexuální výchova je pouze jednou ze složek toho, jak rodina jedinci formuje hodnotový systém, se respondenti s tímto hodnotovým systémem ztotožnili a v tomto kontextu nyní hodnotí sexuální výchovu rodičů pozitivně. Pouze necelá tři procenta (2,9%) respondentů hodnotilo rady a doporučení rodičů jako nesmyslné nebo nesrozumitelné. Jestliže je ale údaj o neužitečnosti možno relativizovat retrospektivním přijetím, údaj hovořící o srozumitelnosti nelze interpretovat jinak, než jako vysokou schopnost rodičů v tomto vzorku předat informace o sexualitě. Pouze je možno uvažovat o tom, nakolik si děti pamatují informace, které se jim zdály nesrozumitelné, a zda nenakládají pouze s těmi, které jim srozumitelné byly a které nyní tímto způsobem hodnotí.

Ve skupině respondentů, kterým vyhovoval způsob, jakým s nimi matka hovořila o sexualitě, se prokázal rozdíl oproti ostatním skupinám, co do „uposlechnutí“ rodičovských, resp. matčiných rad. Ukázalo se, že skupina, jíž vyhovoval způsob, jakým s nimi matka hovořila, se jejími radami řídila více. Zajímavé ale je, že se ve skupině respondentů, se kterými hovořili otcové, co do vlivu na jejich chování neukázal rozdíl mezi těmi, kterým způsob komunikace vyhovoval a ostatními skupinami. Vysvětlení lze možná hledat u značné skupiny respondentů, se kterými otec o sexualitě nehovořil a pro které to bylo vyhovující, což mohlo výsledek zkreslit.

Z výsledků výzkumu vyplývá, že nejvíce zastoupenou formou komunikace jsou rady a doporučení a vlastní zkušenost, a to jak u otců, tak u matek. Podíl rad

a doporučení tvořil u matek 48,29% a u otců 50%. Vlastní zkušenost uvádějí matky ve 27,89% případů a otcové ve 27,58%. Děti, s nimiž matky hovořily formou rad a doporučení, se jimi dodnes řídí více než ty, které byly vychovávány jinou formou. Zajímavé ale je, že u otců se tento rozdíl opět neprokázal. Lze uvažovat o tom, zda od otců není očekávaná jiná forma komunikace, než jsou rady a doporučení.

Z dalších výsledků u jednotlivých forem komunikace stojí za povšimnutí, že pokud měl někdo z respondentů pocit, že by se rád nechoval podle toho, co mu předkládali rodiče, jednalo se o formu příkazů. U jiných forem komunikace se tento názor neobjevil.

Závěrečné shrnutí: Výzkum prokázal, že nejvíce zastoupenou formou komunikace ze strany rodičů v otázkách sexuality byly rady a doporučení. V případě respondentů, s nimiž tímto způsobem matky hovořily, se prokázalo, že se jejich radami a doporučeními řídí více. U otců se žádná souvislost v tomto vzorku neprokázala. Dále se rodičovskými radami a doporučeními více řídí ti, kteří je v době, kdy je dostávali, považovali za rozumné a srozumitelné.

7.4 Vliv sexuální výchovy v rodině na prožívání vlastního intimního života

Výzkum prokázal, že ti, jimž rodiče prezentovali antikoncepci jako nutnou součást aktivního sexuálního života, jsou významně spokojenější než ti, kterým rodiče antikoncepci prezentovali jiným způsobem. Jak bylo výše potvrzeno, tito respondenti zároveň považují antikoncepci za nutnou a sami se aktivně chrání. Jsou méně ohroženi nechtěným těhotenstvím, popřípadě pohlavně přenosnými chorobami, což může eliminovat možné úzkosti a obavy právě z nechtěného těhotenství nebo nemocí. Vliv rodičů je v tomto případě druhotný v tom smyslu, že založil u respondentů výzkumu odpovědný přístup k antikoncepci, a tím jim zvýšil možnost plnohodnotného prožitku ze sexu.

U interrupce tato souvislost nebyla prokázána. S ohledem na to, že se přenositelnost názoru rodičů na názor respondentů potvrdila i v tomto případě, musíme se ptát, proč u osob, pro které je interrupce možným řešením nechtěného

těhotenství, není vyšší sexuální spokojenost, jako je tomu v případě antikoncepce. Do úvahy se nabízí dospělý věk respondentů, kteří se nemusí ze svého jednání rodičům zodpovídat a rozhodnou-li se využít možnosti interrupce, jedná se o jejich privátní záležitost, stejně jako v opačném případě, když se rozhodnou mít dítě. Zajímavé by jistě bylo zjistit, zda by byl stejný výsledek i v případě nezletilých sexuálně aktivně žijících osob.

Výzkum sice neprokázal přímou souvislost mezi vnímanou přístupností rodičů k hovorům o sexualitě a sexuální spokojeností, ale potvrdil, že ti, kteří vnímali aspoň u jednoho z rodičů možnost se na něho v těchto otázkách obrátit, jsou nyní více schopni bavit se o sexualitě se svým partnerem. Dále se potvrdilo, že respondenti, kteří se dokážou se svým partnerem o těchto věcech bavit, dosahují při pohlavním styku častěji pocitu uspokojení. 62% těch, kteří uvádí, že dosahují při každé souloži pocitu uspokojení, zároveň uvádí, že se se svým partnerem dokážou bavit o svých potřebách a dalších 31,6% uvádí, že je toho schopna většinou (spíše ano). Prokázalo se tedy, že ti, kteří se měli v rámci primární rodiny na koho obrátit v otázkách sexuality, dokážou s partnerem více sdílet své potřeby a tím se stávají spokojenějšími. Vliv rodičů zde tedy je opět zprostředkovaný.

Vzhledem k tomu, že v tomto vzorku nebyla shledána žádná souvislost mezi způsobem, jakým rodiče s dětmi o sexualitě hovoří, ani tím, od koho vychází iniciativa k těmto hovorům, zdá se, že stěžejní je dojem dítěte, zda je rodič přístupný diskusi o sexualitě či nikoliv.

Závěrečné shrnutí: Výzkum prokázal, že ti respondenti výzkumu, jejichž rodiče považují antikoncepci za nutnou, dosahují při pohlavním styku častěji pocitu uspokojení. Zároveň se potvrdilo, že se ti respondenti výzkumu, kteří měli možnost se v otázkách sexuality obrátit na některého z rodičů, dokážou nyní více bavit s partnerem o svých sexuálních potřebách. Dále bylo také zjištěno, že tato skupina představuje zároveň tu, která dosahuje častěji pocitu uspokojení při pohlavním styku. Na základě těchto zjištění je tedy možné se domnívat, že je vliv sexuální výchovy v primární rodině na prožívání sexuálního života sice zprostředkovaný skrze vlastní

postoj k antikoncepci a schopnost partnerské komunikace v otázkách sexuality, ale nepopiratelný.

8 Další zjištění

8.1 Zdroj informací o sexualitě v rámci rodiny

Tabulka 19 ukazuje, že pouze s 18,2% respondentů o sexualitě hovořili oba rodiče, zhruba ve stejné míře s nimi hovořili i sourozenci (20,4%). Dále výsledky ukazují, že matky v tomto vzorku hovořily se svými dětmi výrazně více (47,4%) než otcové (7,3%). Nelze ale ani opomenout fakt, že se třetinou respondentů (29,9%), více však s muži, o sexualitě nehovořil z rodiny nikdo.

Zdroj informací o sexualitě v rámci rodiny	Muži	Ženy	Celkem
Matka	17	48	65
	29,80%	60,00%	47,40%
Otec	7	3	10
	12,30%	3,80%	7,30%
Oba rodiče	13	12	25
	22,80%	15,00%	18,20%
Sourozenec	9	19	28
	15,80%	23,80%	20,40%
Nikdo	23	18	41
	40,40%	22,50%	29,90%

Tabulka 19: Zdroj informací o sexualitě v rámci rodiny.

U této otázky se objevil také jistý nesoulad mezi tím, jaké odpovědi respondenti označovali v této otázce, a mezi tím, jaké označovali v otázce mapující to, nakolik jim rodičovský přístup vyhovoval. Zatímco zde uvedlo 90 respondentů, že s nimi matka o sexualitě hovořila, v otázce v jiné části dotazníku bylo uvedeno pouze 89 matek. U otců byl tento rozdíl ještě výraznější. Zde jako hovořícího označilo otce 35 respondentů, u druhé otázky 41.

8.2 Hlavní zdroj informací o sexualitě obecně

Jak vyplývá z tabulky 20, pro respondenty výzkumu byla matka převážným zdrojem informací v 16,1% případů (n=22), a to pouze u žen, u mužů se tato odpověď nevyskytla. Otcové se tímto hlavním zdrojem stali v 1,5% případů (n=2), a to pouze u mužů. Celkově se tedy ukázalo, že rodiče byly v rámci tohoto vzorku hlavním zdrojem informací pouze pro 17,6% respondentů (n=24).

Hlavní zdroj informací o sexualitě	Muži	Ženy	Celkem
Matka	0	22	22
	0,00%	27,50%	16,30%
Otec	2	0	2
	3,60%	0,00%	1,50%
Sourozenec	0	1	1
	0,00%	1,30%	0,70%
Kamarádi/spolužáci	20	23	43
	36,40%	28,80%	31,90%
Časopisy/Internet/knihy	30	34	64
	54,60%	42,50%	47,40%
Školní docházka	3	0	3
	5,50%	0,00%	2,20%
Jinde	0	0	0
	0,00%	0,00%	0,00%

Tabulka 20: Hlavní zdroj informací o sexualitě.

Převážnou část informací o sexualitě získali respondenti výzkumu z časopisů, knih či na Internetu, tuto odpověď uvedlo 46,7% respondentů (n=64). Tento zdroj byl více zastoupen u mužů. Druhou nejvíce zastoupenou možností, jak respondenti získali informace, byli kamarádi nebo spolužáci. Tuto možnost zvolila třetina respondentů, 31,4% (n=43). Opět zde byli více zastoupeni muži.

8.3 Témata v rámci rodinné sexuální výchovy

Následující tabulka ukazuje, o jakých tématech se hovoří v rámci rodinné sexuální výchovy.

Diskutovaná témata v rámci rodiny	Muži	Ženy	Celkem
Menstruace	16	77	93
	28,10%	96,30%	67,90%
Ejakulace	7	13	20
	12,30%	16,30%	14,60%
Poluce	5	11	16
	8,80%	13,80%	11,70%
Masturbace	11	11	20
	19,30%	13,80%	14,60%
Antikoncepce	32	68	100
	56,10%	85,00%	73,00%
Soulož	24	43	67
	42,10%	53,80%	48,90%
Interrupce	15	38	53
	26,30%	47,50%	38,70%
Nic z výše uvedeného	13	1	14
	22,80%	1,30%	10,20%
Jiné	2	4	6
	3,50%	5,00%	4,40%

Tabulka 21: Diskutovaná témata v rámci rodinné sexuální výchovy.

Z tabulky je možné vyčíst, že nejvíce diskutovaným tématem v rámci rodinné sexuální výchovy je antikoncepce, o které bylo poučeno 73% respondentů (n=100). Nicméně pokud o ní byly žen poučeny v 85% (n=68) případů, muži byli poučeni jen v o něco více než polovině případů, a to v 56,1% (n=32). Druhým nejvíce diskutovaným tématem byla menstruace, o které bylo poučeno 67,9% respondentů. Tento údaj však vysoce ovlivnila skupina žen, se kterou bylo o menstruaci hovořeno v 96,3% případů (n=77).

Naopak nejméně diskutovaným tématem byla poluce, kterou rodiče se svými dětmi v tomto vzorku probírali pouze v 11,7% případů (n=16). Zajímavým údajem

jistě je, že o tomto zcela mužském tématu bylo s dívkami (13,8%) hovořeno více než s chlapci (8,8%). Druhým tématem, o kterém rodiče příliš nehovořili, byla masturbace, o níž mluvilo pouze 14,6% rodičů. V tomto případě však bylo téma více probírané s chlapci (19,3%) než s dívkami (13,8%).

Mezi odpověďmi, které respondenti uvedli navíc, se vyskytlo téma znásilnění, pokračování rodu, homosexualita, prožívání vlastní sexuality, sexuální dysfunkce a těhotenství. Každé z těchto témat se vyskytlo u jednoho respondenta.

8.4 Iniciativa k hovorům o sexualitě

Jak ukazuje tabulka 22, hlavním iniciátorem hovorů o sexualitě v rámci rodiny je matka, která je zahajovala zhruba v polovině případů. Výraznější iniciativu však vykazovaly matky směrem k dcerám. Sami respondenti výzkumu, pokud se obraceli na některého z rodičů, obraceli se více na matku, a to i v případě mužských respondentů. Zjištění ohledně možnosti chybějící iniciativy z obou stran odpovídají zjištěním z výše uvedené otázky ohledně toho, kdo s respondenty hovořil o sexualitě.

Iniciátor	Muži	Ženy	Celkem
Matka	18	44	62
	31,60%	55,00%	45,30%
Otec	11	5	16
	19,30%	6,30%	11,70%
Já směrem k matce	11	37	48
	19,30%	46,30%	35,00%
Já směrem k otci	4	6	10
	7,00%	7,50%	7,30%
Nikdo	23	18	41
	40,40%	22,50%	29,90%

Tabulka 22: Iniciátor v rámci rodinné sexuální výchovy.

8.5 Zahájení sexuální výchovy v rodině

Ze 121 osob, které zodpověděly otázku týkající se zahájení sexuální výchovy v rodině, jich 62% (n=75) uvedlo, že si nepamatuje, v kolika letech s nimi rodiče

začali hovořit o sexualitě. Průměrný věk u těch, kteří si vzpomněli, byl 11,4 let. Nejčastějším věkem, ve kterém začínali rodiče s dětmi v tomto vzorku hovořit, byl 12 let. Byly zde však velké rozdíly. Na jedné straně zde byli respondenti, kteří uvedli, že se s nimi rodiče začali bavit o sexualitě ve 3 letech a na druhé straně byli ti, s nimiž se rodiče o těchto otázkách začali bavit ve 20 letech.

Závěrečné shrnutí: Průměrný věk, ve kterém zahajují rodiče sexuální výchovu svého dítěte, byl v tomto vzorku 11 let. Vůdčí a více výrazné jsou v této oblasti výchovy matky, které zároveň hovory o sexualitě nejčastěji iniciují. Nejvíce diskutovanými tématy z této oblasti jsou antikoncepce a menstruace, nejméně naopak poluce a masturbace. Celkově se ale ukázalo, že hlavním zdrojem informací o sexualitě nebyla pro respondenty výzkumu rodina, ale časopisy, knihy a Internet.

9 Diskuse výsledků s literaturou

Weiss ve svém reprezentativním výzkumu (2009) uvádí, že **informace o sexuálním životě získalo od rodičů** 10,6% žen a 5,6% mužů. Ve vzorku uvedeném v této práci byl rozptyl mezi muži a ženami výrazně větší. Ženy získaly informace od rodičů ve 27,5% případů, muži pouze v 3,6%. Oba výzkumy se však shodují v tom, že ženy získávají od rodičů více informací než muži.

Jako **nejčastější zdroj informací o sexualitě** Weiss ve stejném výzkumu uvádí kamarády a známé, na rozdíl od tohoto výzkumu, v rámci něhož jako nejvýraznější zdroj u obou pohlaví vyplynuly časopisy, knihy a Internet. Tento rozdíl však bude zřejmě způsoben tím, že Weiss měl ve svém vzorku zahrnuty všechny vzdělanostní skupiny, zatímco v tomto výzkumu byly zastoupeny pouze vyšší vzdělanostní vrstvy, u nichž předpokládám vyšší schopnost nakládání s informačními zdroji a větší přístup k publikacím a Internetu. Weiss také uvádí, že 8,9% žen a 8,8% mužů získalo informace o sexualitě ve škole. Ženy ve vzorku v tomto výzkumu tuto možnost nezvolily ani jednou, u mužů tuto možnost zvolilo 5,5%. Tento rozdíl může být způsoben kromě reprezentativnosti vzorku také tím, že dotazník tohoto výzkumu

zahrnul spolužáky ze školy do skupiny „kamarádi, spolužáci“ a školou myslel skutečně pouze výuku, čímž se odčerpalo určité množství respondentů, kteří informace o sexualitě získali sice ve škole, ale ne v rámci výuky.

Ke shodě s Weissovými a Zvěřinovými (2001) výsledky došel výzkum při potvrzení **vzrůstajícího antikoncepčního chování**, který zde potvrzuje zjištění, že i ti, se kterými rodiče o antikoncepci nehovořili, považují antikoncepci za nutnou a většinou se i sami aktivně chrání.

Tento výzkum došel také ke shodným zjištěním s ostatními výzkumy, jež se zabývaly tím, **kdo s dětmi hovoří o sexualitě**. Stejně jako Ioannidi-Kapolou (In Šilerová, 2003), došel i tento výzkum k závěru, že oba rodiče hovoří o sexualitě zhruba v pětině případů. Podobně byl potvrzen údaj, podle něhož matky hovoří s dětmi o sexualitě zhruba v 65% případů. Tento výzkum došel k výsledku 65,6%, Ioannidi-Kapolou k 68%. Také bylo potvrzeno Millerovo zjištění (1998), že matky mluví o sexualitě více s dcerami (60%) než se syny (29,8%). Naopak, ale nebylo potvrzeno, že by otcové o sexualitě hovořili se syny ve stejné míře jako matky. Otcové v tomto vzorku hovořili se syny v 12,3% případů, matky ve 29,8% případů.

Ze stejného výzkumu vyplynulo, že rodiče mají **největší problém hovořit** se svými dětmi o masturbaci a homosexualitě. Tento výzkum potvrdil masturbaci jako druhé nejméně diskutované téma (14,6%). Méně hovořili rodiče pouze o poluci (11,7%). Homosexualita nebyla mezi nabízenými variantami odpovědí, nad rámec možností ji uvedl jeden respondent.

Šilerová (2001) ve svém výzkumu uvádí, že s 30% respondentů z jejího vzorku adolescentů **nehovořil o sexualitě z rodičů nikdo**. V rámci tohoto výzkumu bylo dosaženo stejného závěru. K rozdílným výsledkům však tento výzkum došel ohledně **iniciace hovorů o sexualitě**, Podle Šilerové vycházela iniciativa ze strany rodičů zhruba ve 20% případů, zde se však ukázalo, že matky hovory o sexualitě iniciovaly ve 45% případů a otcové v 11%.

Stejná autorka dále uvádí, že 60% respondentů jejího vzorku by chtělo se svými dětmi v budoucnosti hovořit o sexualitě více než jejich rodiče s nimi,

komunikaci o sexualitě tudíž nepovažují za dostatečnou. Toto zjištění by odpovídalo tomu, že zhruba 40% respondentů tohoto vzorku **hodnotilo sexuální výchovu** v rodině kladně nebo spíše kladně. Nicméně z hlediska komplexnosti informací je jako dostatečné hodnotilo 60% respondentů.

Jako hlavní poselství z hovorů o sexualitě si podle Šilerové děti odnášejí varování před nechtěným těhotenstvím, což odpovídá zjištění tohoto výzkumu, podle kterého je nejvíce diskutovaným **tématem** právě oblast antikoncepce.

Celkově lze tedy konstatovat, že v základních tématech týkajících se rodinné sexuální výchovy výzkum potvrdil výsledky předchozích výzkumů.

ZÁVĚR

Předkládaná diplomová práce si vytyčila za cíl zmapování vlivu sexuální výchovy v rodině na intimní život mladých dospělých. Snažila se prozkoumat, jak tento vliv vidí samotní mladí dospělí a zda existuje, popř. jaká je souvislost mezi sexuální výchovou v rodině a prožíváním vlastního intimního života. Dále se zaměřila na to, do jaké míry je sexuální výchova v rodině funkční z hlediska formování názorů na stěžejní momenty intimního života a také na to, jaká její forma je nejefektivnější.

Přestože se nejedná o reprezentativní vzorek a zjištění plynoucí z tohoto výzkumu nelze zobecnit na celou populaci, jistá zjištění lze podle mého názoru považovat za významná. Jako zásadní vnímám zejména zjištění ohledně souvislosti sexuální výchovy v rodině a vlastním prožíváním intimního života. Zásadní je podle mého názoru fakt, že respondenti, kteří měli možnost hovořit o sexualitě v rámci primární rodiny, disponují větší schopností hovořit o sexualitě se svým partnerem. Toto zjištění v souvislosti s tím, že skupina, která je schopna hovořit s partnerem o sexualitě, je ve svém intimním životě spokojenější, naznačuje, že ti, kteří hovořili se svými rodiči o sexualitě, jsou nyní ve svém intimním životě spokojenější. Za další důležité zjištění z hlediska prevence nechtěných těhotenství a výskytu pohlavně přenosných chorob považuji skutečnost, že antikoncepční chování je do vysoké míry ovlivnitelné.

Kromě výrazného rozšíření vzorku, aby se zjištění z něho plynoucí dala považovat za zobecnitelná, by bylo jistě zajímavé rozsáhlejší mapování vlivu sexuální výchovy v rodině na prožívání vlastní sexuality. V rámci tohoto rozšíření by bylo podnětné zahrnout do vzorku osoby s jasně dysfunkční sexualitou a osoby s výrazně odlišnou sexuální výchovou (např. ty, jejichž výchova byla výrazně ovlivněna rigidním náboženstvím).

POUŽITÉ ZDROJE

Literatura:

CAPPONI, V., A KOL. *Sexuologický slovník.* Praha: Grada Publishing, 1994. ISBN 80-7169-115-1

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. 2000. *Psychologický slovník.* Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X

HAUSEROVÁ-SCHÖNEROVÁ, I. 1996. *Děti potřebují prarodiče.* Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-105-3

JANIŠ, K., TAUBNER, V. 1999. *Didaktika sexuální výchovy.* Hradec Králové: Gaudeamus, 1999. ISBN 80-7041-902-4

JANOŠOVÁ, P. 2008. *Dívčí a chlapecká identita.* Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2284-9

JANOUŠEK, J. A KOL. 1984. *Sociální psychologie.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství. 1984

KRATOCHVÍL, S. 2002. *Sexuální starosti a radosti.* Praha: Portál. 2002. ISBN 80-7178-633-0

LAŠEK, J. 2007. *Sociální psychologie II.* Pedf. UHK Hradec Králové: Gaudeamus. 2007. ISBN 978-80-7041-968-7

LEMAN, K. 2006. *Sourozenecké konstelace.* Praha: Portál. 2006. ISBN 80-7367-194-8

MATĚJČEK, Z. 1995. Vztah, vzor, poučení. *Učitelské noviny,* 1995. 98, 22, s. 12. ISSN 0139-5718

MATOUŠEK, O. 1997. *Rodina jako instituce a vztahová síť.* Sociologické nakladatelství: Praha. 1997. ISBN 80-85850-24-9

MILLER, K.S., KOTCHICK, B.A., DORSEY, S., FOREHAND, R., HAM, A.Y. 1998, Family communication about sex: What are parents saying and are their adolescents listening. New York. *Family Plannig perspectives,* 1998. 30, 5, p. 218-235. ISSN 00147354

MORKES, F. 2002. Rodinná a sexuální výchova našich prababiček. In SVATOŠ, T. *Rodinná a sexuální výchova: problémy, akcenty, souvislosti.* Hradec Králové: Gaudeamus, 2002. s. 24-27. ISBN 80-7041-317-4.

NEKVAPILOVÁ, V. 2010 Sexuální výchova na základních školách. In: *Sborník referátů 18. Celostátního kongresu k sexuální výchově v České Republice. Pardubice* 2010. s. 138-144. ISBN 978-80-904290-2-4

OAKLEYOVÁ, A. 2000. *Pohlaví, gender a společnost.* Praha: Portál. 2000. ISBN 80-7178-403-6

PONDĚLÍČKOVÁ-MAŠLOVÁ, J. 1976. *O sexuální výchově bez rozpaků.* Praha: Avicenum. 1976

RABOCH, J. 1988. *Očima sexuologa.* Praha: Avicenum. 1988

RAŠKOVÁ, M. 2007. *5 otázek k sexuální výchově dětí předškolního a mladšího školního věku (3-11 let): informativní příručka o sexuální výchově nejen pro studenty; učitele; vychovatele a rodiče.* Olomouc: Univerzita Palackého. 2007. ISBN 978-80-244-1737-0

UZEL, R. 2002. Obsahová stránka sexuální výchovy u nás a ve světě. In SVATOŠ, T. *Rodinná a sexuální výchova: problémy, akcenty, souvislosti.* Hradec Králové: Gaudeamus, 2002. s. 12-17. ISBN 80-7041-317-4.

SLAMĚNÍK, I., VÝROST, J. 1997. *Sociální psychologie.* Praha: ISV nakladatelství, 1997. ISBN 80-858666-20-X

SOBOTKOVÁ, I. 2001. *Psychologie rodiny.* Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-559-8

STORR, A. 1974. *The integrity of the personality.* Harmondsworth: Penguin Books, 1974. ISBN 0-1402-0603-5

SUPEKOVÁ, M., BIANCHI, G. 2000. Sexuální výchova a spokojenost sexuálně aktivnějších mladých lidí. *Československá psychologie,* 2000. XLIV, 1, s. 56-76. ISSN 0009-062X

ŠULOVÁ, L., FAIT, T., WEISS, P. A KOL. 2011. *Výchova k sexuálně reprodukčnímu zdraví.* Praha: Maxdorf, 2011. ISBN 978-80-7345-238-4

ŠILEROVÁ, L. 2001. Sexuální výchova v rodině očima adolescentů. In: *Sborník referátů 9. Celostátního kongresu k sexuální výchově.* Pardubice 2001. s. 79-83. ISBN 80-86559-02-5

ŠILEROVÁ, L. 2003. *Sexuální výchova.* Praha: Grada. 2003. ISBN 80-247-0291-6

ŠILEROVÁ, L. 2003. *Komunikace o sexualitě v rodině.* Praha, 2003. Disertační práce FFUK Praha

VOJTOVÁ, I. 1998. Rodiče a děti v praxi sexuální výchovy. In: *Sborník referátů 6. Celostátního kongresu k sexuální výchově.* Pardubice 1998. s. 63-64

WEISS, P. a kol. 2010. *Sexuologie.* Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-2492-8

WEISS, P., ZVĚŘINA J. 2001. *Sexuální chování v ČR – situace a trendy.* Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-588-X

ZVĚŘINA, J. 2003. *Sexuologie.* Brno: Akademické nakladatelství CERM. 2003. ISBN 80-7204-264-5

Internet:

Sexuální výchova – vybraná témata. [online]. c2009. Cit. [10.9.2011]. Dostupné z: http://www.msmt.cz/uploads/soubory/Tiskovy_odbor/Sexualni_vychova_vybrana_temata.pdf

Emailová komunikace s Prof. Weissem. [online]. 29.3.2011. Petr.Weiss@vfn.cz. *Sexuální chování obyvatel – IV. zpráva* ze 6.3.2009.

RAŠKOVÁ, M. 2011. Rekapitulace metod a prognóza jejich uplatňování v pedagogické praxi. In *Sborník referátů 19. Celostátního kongresu k sexuální výchově v České Republice* [online]. 2011. Pardubice: 2011. Cit. [19.11.2011]. Dostupné z: http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cisloclanku=2011101401>.

PŘÍLOHY

Příloha č.1 - Dopis pro respondenta

Vážený respondente,

předkládaný dotazník slouží jako podklad pro zpracování diplomové práce na Pedagogické fakultě UK katedry Psychologie. Výzkum se zaměřuje na zjištění vlivu rodinné sexuální výchovy, na prožívání vlastní sexuality a na sexuální chování v dospívání a dospělosti.

Výsledky dotazníku budou zpracovávány anonymně.

Velice děkuji za ochotu zapojit se do výzkumu!

Kristina Vachudová

Příloha č.2 - Dotazník

POHLAVÍ:

VĚK:

Vaši rodiče jsou:

- manželé žijící ve společné domácnosti
- partneři žijící ve společné domácnosti
- manželé, ale nežijí spolu
- rozvedeni v mých …. letech, po rozvodu jsem žil/a s……..

Převážnou část informací o sexualitě jste získal od:

- matky
- otce
- sourozenců
- kamarádů/spolužáků
- z časopisů/Internetu/knih
- v rámci školní docházky
- jinde, a to….(uveďte zdroj informací)
- nebyl/a jsem informován/a nikde

O sexualitě s Vámi hovořil/a: (zaškrtněte i více možností)

- o matka
- o otec
- o oba rodiče
- o sourozenec
- o nikdo z nich

Kolik Vám bylo let, když se s Vámi začali matka/otec bavit o otázkách týkajících se sexuality?

- o nepamatuji se
- o asi okolo …..let

Někdo z rodiny s Vámi hovořil o: (zaškrtněte i více možností)

- o menstruaci
- o ejakulaci (výron semene)
- o poluci (mimovolný výron semene během spánku)
- o masturbaci (aktivita, při níž se jedinec sám dráždí na přirození)
- o antikoncepci
- o souloži
- o interrupci (umělé přerušení těhotenství)
- o o ničem z výše uvedeného
- o jiném, a to o……..

Ten, kdo se mnou hovořil o antikoncepci, o ní hovořil jako o něčem:

- o vhodném/nutném
- o pro mne nevhodném
- o pro mne nepřípustném
- o nikdo se mnou o ní nehovořil

Ten, kdo se mnou hovořil o interrupci, o ní hovořil jako o něčem:

- o možném při řešení nechtěného těhotenství
- o nevhodném při řešení nechtěného těhotenství
- o nepřípustném při řešení nechtěného těhotenství
- o nikdo se mnou o ní nehovořil

Ten, kdo se mnou hovořil o souloži, ji: (zaškrtněte i více možností)

- o dával do souvislosti s emočním vztahem
- o podmiňoval manželstvím
- o podmiňoval věkem
- o žádná z možností

Způsob, jakým s Vámi matka hovořila o sexualitě, byl založen na: (zaškrtněte i více možností)

- o příkazech a zákazech
- o doporučeních a radách
- o její vlastní zkušenosti, ať už pozitivní nebo negativní
- o negativních příkladech a odstrašujících případech
- o pozitivních příkladech
- o matka se mnou o sexualitě nehovořila

Způsob, jakým s Vámi otec hovořil o sexualitě, byl založen na: (zaškrtněte i více možností)

- o příkazech a zákazech
- o doporučeních a radách
- o jeho vlastní zkušenosti, ať už pozitivní nebo negativní
- o negativních příkladech a odstrašujících případech
- o pozitivních příkladech
- o otec se mnou o sexualitě nehovořil

Způsob, jakým s Vámi matka o sexualitě hovořila Vám:

- o vyhovoval
- o nevyhovoval
- o matka se mnou o sexualitě nehovořila, a to mi vyhovovalo
- o matka se mnou o sexualitě nehovořila, a to mi nevyhovovalo

Způsob, jakým s Vámi otec o sexualitě hovořil Vám:

- o vyhovoval
- o nevyhovoval
- o otec se mnou o sexualitě nehovořil, a to mi vyhovovalo
- o otec se mnou o sexualitě nehovořil, a to mi nevyhovovalo

Informace, které Vám byly od rodiče/rodičů poskytnuty hodnotíte z dnešního pohledu jako:

- o dostatečné
- o nedostatečné

Pokud jste měl nějakou otázku nebo problém týkající se sexuality, přijít za rodičem:

- o bylo možné - za oběma rodiči
- o bylo možné - za matkou
- o bylo možné - za otcem
- o nebylo možné

Rozhovory s matkou na toto téma byly:

- o přirozené
- o trapné
- o příjemné
- o nepříjemné
- o nelze se rozhodnout – jak kdy
- o jiné……..
- o žádné nebyly

Rozhovory s otcem na toto téma byly:

- o přirozené
- o trapné
- o příjemné
- o nepříjemné
- o nelze se rozhodnout – jak kdy
- o jiné……..
- o žádné nebyly

Iniciativa k hovoru o sexualitě vycházela od: (zaškrtněte i více možností)

- o matky
- o otce
- o ode mě směrem k matce
- o ode mě směrem k otci
- o ani z jedné strany

O rodičovských radách a doporučeních jste si v době, kdy Vám je dávali, myslel/a, že jsou: (zaškrtněte i více možností)

- o rozumné a srozumitelné
- o srozumitelné, ale nepoužitelné
- o nesmyslné
- o nesrozumitelné
- o některé byly rozumné, jiné byly pro mne nepřijatelné

Co si o nich myslíte dnes: (zaškrtněte i více možností)

- o v průběhu let pro mě byly velmi užitečné
- o některé byly užitečné, jiné ne
- o byly nesmyslné, neužitečné
- o zkomplikovaly mi v některých ohledech život

Rodičovskými radami a doporučeními jste se tehdy:

- o vůbec neřídil/a
- o spíše neřídil/a
- o někdy řídil/a a někdy neřídil/a
- o spíše řídil/a
- o řídil/a
- o rád/a bych se jimi neřídil/a, ale nemohu si pomoct

Rodičovskými radami a doporučeními se v současné době:

- o vůbec neřídím
- o spíše neřídím
- o někdy řídím a někdy neřídím
- o spíše řídím
- o řídím
- o rád/a bych se jimi neřídil, ale nemohu si pomoct

Se svým sexuálním životem jste aktuálně:

- o velmi spokojen/a
- o spíše spokojen/a
- o spíše nespokojen/a
- o nespokojen/a

V současnosti masturbujete:

- o vůbec
- o občas
- o pravidelně

Máte či jste měl/a při masturbaci někdy pocity trapnosti či provinilosti?

- o ano
- o ne

První soulož jste měl/a s:

- o dosud neměl/a
- o náhodným partnerem/partnerkou
- o se stálým partnerem, a to po …měsících vztahu

Zažil/a jste někdy pocit provinilosti či nepatřičnosti v souvislosti s tím, že jste souložil/a mimo manželství?

- o ano
- o ne
- o ne, takto jsem nesouložil/a

Když jste se rozhodoval/a pro zahájení sexuálního života, vzpomněl/a jste si na rodičovská doporučení?

- ano, řídila jsem se podle nich
- ano, ale neřídila jsem se podle nich, což bylo pro mne zdrojem úzkosti
- ano, ale neřídila jsem se podle nich, přičemž to s sebou neneslo žádné nepříjemné pocity
- ne

Jak často máte při souloži pocit uspokojení?

- většinou při každé souloži
- zhruba v polovině případů
- pouze občas
- nikdy

Dokážete se svým sexuálním partnerem hovořit o svých sexuálních potřebách?

- rozhodně ano
- spíše ano
- spíše ne
- rozhodně ne

Jaký máte názor na „sex bez lásky“?

- „Sex bez lásky“ je pro mne nepřijatelný
- „Sex bez lásky“ je pro mne za určitých podmínek přijatelný (dlouhodobá absence partnera…), preferuji, ale sex v rámci partnerského vztahu
- „Sex bez lásky“ je pro mne stejně hodnotná možnost jako sex v rámci partnerského vztahu
- „Sex bez lásky“ je pro mne preferovanou variantou sexuálního života

Jaký máte názor na soulož mimo manželství resp. na soulož před jeho uzavřením?

- Souložit mimo manželství je pro mě nepřijatelné, proto tímto způsobem nesouložím
- Souložit mimo manželství je pro mě spjato s určitými dilematy, ale souložím
- Souložit mimo manželství je pro mě spjato s určitými dilematy, proto realizuji jiné nekoitální aktivity (orální sex, anální sex, vzájemná masturbace…)
- Souložit mimo manželství je pro mě spjato s určitými dilematy, proto tímto způsobem nesouložím, i když bych rád/a
- Souložit mimo manželství je pro mě přirozené

Jaký názor máte na antikoncepci?

- antikoncepci neuznávám
- uznávám pouze přirozené metody
- považuji antikoncepci za nutnou, ale nechávám na partnerovi, aby ji obstaral/a
- považuji ji za nutnou a sám/a se aktivně chráním

Jaký názor máte na interrupci?

- interrupci neuznávám v žádném případě
- interrupci uznávám pouze ze zdravotních důvodů
- interrupci považuji za legitimní řešení nechtěného těhotenství u druhých, pro mě není akceptovatelná
- za určitých předpokladů (nepříznivá životní situace) bych byla ochotna podstoupit interrupci/ určitých předpokladů bych souhlasil s tím, aby má partnerka šla na interrupci

Vnímáte vliv sexuální výchovy v rodině na svůj sexuální život?

- ano a hodnotím ho kladně
- ano a hodnotím ho spíše kladně
- ano a vnímám ho spíše negativně
- ano a vnímám ho negativně
- ne

Vychovávali Vás rodiče v nějakém náboženském vyznání?

- Římskokatolické
- Evangelické
- Židovské
- Žádné
- Jiné, a to…..

Domníváte se, že Vás víra nějakým způsobem ovlivnila ve Vašem sexuálním životě?

- Ano, usnadnila mi orientaci v otázkách sexuality
- Ano, v některých ohledech mi zkomplikovala sexuální život
- Ano, ani pozitivně ani negativně, vnímám to jako danost
- Nikdy jsem o tom neuvažoval/a
- Ne, víra mě nijak neovlivnila

Jaké je Vaše vzdělání?

- ZŠ
- SŠ bez maturity
- SŠ s maturitou
- VŠ